

Szembenézés

Gyurcsány Ferenc 23 pontban hibákról, tanulságokról, tennivalókról

Magyarország veszélyes útra tévedt. Messzi múltban gyökerező és új keletű félelmek, az általuk is táplált rossz politikai ösztönök, az ezektől nem független szakmai és politikai hibák hosszú láncolata vezetett el 2006 őszéig. Sokan vagyunk szem a láncban. Jó lenne egyetlen huszárvágással rendet teremteni az összekuszálódott viszonyokban, de tartok attól, hogy ez lehetetlen. De sok apró lépéssel talán megszakítható a hibák láncolata, széttéphető az öngigazoló féligazságok és hazugságok szövevénye, és visszatérhetünk egy nyugodtabb, sikeresebb pályára.

Nem vagyok, nem lehetek elfogulatlan elemző. Szereplője, alakítója vagyok közéletünknek, nézőpontom magán viseli ennek minden következményét. Nem állok középen, de szeretném jobban érteni riválisaimat, miközben nem kívánom mentegetni a magunk hibáit, tévedéseit.

Megmerevedett álláspontok és rögzült politikai szerepek közepette szeretnék tenni egy lépést a kölcsönös megértés irányába. Ezt a célt kívánja szolgálni ez az írás.

1. Baj van a rendszerváltozással?

Sokszor visszatérő állítás, hogy minden a rendszerváltozásnál romlott el. Én úgy gondolom, ez nem így van. Ha már mindenképpen a múlthoz szeretnék visszanyúlni, akkor helyesebb azt mondani, hogy a második világháború után, a kommunista hatalomátvétellel zökkent ki a magyar történelem a saját, mondjuk úgy, normális kerékvágásából. Az 1989-1990-es rendszerváltozással a történelmi idő visszatért a maga rendjébe, de persze nem tette, nem tehette meg nem történtté az előző mintegy négy évtizedet, és önmagában nem orvosolhatta a magyar társadalomfejlődés történelmi elkésettségének ezernyi nyavalyáját.

A politikai rendszer 1948-as "oda-" majd 1989-1990-es visszaváltoztatása egyaránt globális összefüggésekbe ágyazott, nagyhatalmi döntések következménye volt. Természetesen mindkét esetben fontos szerepet kapott a hazai szereplők aktív közreműködése, és a Magyarországon túlmutató elsődleges okok nem mentik a kommunistákat, ugyanakkor nem csökkentik a rendszer(vissza)változásban részt vevő közéleti szereplők érdemeit.

A rendszerváltozásnak négy pillére van: ebből három tartalmi, egy pedig hatalmi-eljárási jellegű. Tartalmi szempontból az első pillér a magántulajdon és a magánkezdeményezés elsődlegességére, a szabályozott piaci versenyre épülő szociális piacgazdaság, a második a kiterjedt szabadságjogokra épülő parlamentáris demokrácia, a harmadik pedig a NATO- és az európai uniós tagság. Ezek a keretek időtállóak: korrekcióra sem szükségét, sem lehetőséget nem látok. Ebben az értelemben értelmetlennek, felelőtlennek, öszszességében üresnek és abszurdnak gondolom az új rendszerváltozás bármilyen jelszavát.

A negyedik, hatalmi-eljárási értelemben vett pillér a rendszerváltozás folyamatára vonatkozik, és alapvetően két elemből áll. Az első a rendszerváltozás tárgyalásos jellege. Az állampárt képviselői és az újonnan alakult demokratikus szervezetek békés, strukturált tárgyalások sorozatával, és többek között annak az alapelvnek az elfogadásával alakították ki az új alkotmányos berendezkedést, hogy az új alkotmányt még a régi hatalom ellenőrzése alatt álló

parlament fogadja el, miként ez később meg is történt. Ez volt a hatalmi berendezkedés demokratizálásának modellje Lengyelországban és Magyarországon, míg a volt Német Demokratikus Köztársaságban, Csehszlovákiában vagy Romániában az utca spontaneitása, békés vagy éppen nagyon is harcias akaratnyilvánítása kényszerítette ki a rendszerváltozást. A negyedik pillér második eleme az a megállapodás volt, amely a jövőre vonatkozóan az egyes politikai tényezők legitimitásának megteremtését az új jogállami alkotmány alapján tartott szabad választásokon megnyilvánuló népakaratra bízta. Ez azt jelentette, hogy a tárgyalásos rendszerváltozás résztvevői nem kívánták jogi eszközökkel korlátozni az állampárthoz valamilyen módon és mértékben kötődő szervezetek vagy személyek részvételét az új köztársaság népképviselői, közhatalmi szerveiben, közhivatalaiban és közintézményeiben.

A rendszerváltozás negyedik pillérét hamarosan támadások érték. 1991-1992-ben még csak az önmagukat nemzeti radikálisként jellemző csoportok és politikusok kritizálták visszamenőleg a tárgyalásos demokratizálást, azt állítva, hogy úgymond a nép feje fölött született az egyezség. Ez a vád kiegészült azzal az igénnyel, hogy a volt kommunistákat meghatározott időre vagy egyszer s mindenkorra ki kell zárni a közéletből. Az eredetileg elszigetelt követelés a későbbiekben egyre szélesebb körű jobboldali támogatást kapott. Volt, aki tavaly ősszel már rendszerváltó forradalmat vizionált, és megfogalmazódott a korábbi állampárti vezetőket a mai közéletből kizáró népszavazás szándéka is.

2. A társadalmi csalódás háromágú gyökere

Mi az oka annak, hogy kevesebb mint két évtizeddel azután, hogy Magyarország visszanyerte önállóságát, függetlenségét és a kompromisszum a sokszor etalonnak tekintett Nyugat partjainál végre lecövekelt, az ország polgárai és közösségei pedig szabadok, mégis kitapintható a kiábrándultság, a frusztráltság?

Tudom, senkit nem vigasztal, de tény, hogy térségünk többi, egykoron kommunista országa hasonló gondokkal küszködik. Adam Michnik, a lengyel demokratikus ellenzék és a kerekasztal-tárgyalások kitüntetett alakja, a legbefolyásosabb lengyel napilap, a Gazeta Wyborcza szerkesztője 2002-ben írta a lengyelekről, hogy "frusztráltak, dühösek vagyunk", mert "olyan helyzettel találtuk szembe magunkat, amire nem voltunk mentálisan felkészülve". Aztán két évvel később azt is hozzátette: "Nem csak mi vagyunk dühösek. Minden posztkommunista ország hasonló csalódásokat és frusztrációkat szenved el."

Az okok sokrétűek. Az elmúlt években elkövetett hibák és tévedések elemzése előtt három mélyebb, időben messzire visszanyúló tényezőre szeretnék utalni. Az első az úgynevezett zsákutcás fejlődésből fakadó, máig ható megosztó félelem. A másik a mai magyar bal- és jobboldalra egyaránt, de nem azonos mértékben jellemző egyfajta lelki-politikai érzéketlenség, illetve empátiahiány. A harmadik pedig a rendszerváltozás által teremtett szabadság felelősségének sokakat nyomasztó terhe.

3. Haza vagy haladás - igaza van-e Bibó Istvánnak?

Bibó Istvánnak a kelet-európai kisállamok közös nyomorúságáról írt tanulmányát olvasva úgy tűnik, a térség egészére jellemző kiábrándultságnak mélyebb történelmi, társadalom-lélektani okai is vannak. Az a bizonyos nyomorúság a zsákutcásnak nevezett társadalomfejlődés következménye, esetenként oka. A bibói tétel szerint a nemzeti közösségi létért való sajátos és jellegzetes kelet-európai küzdelem szülte térségünk politikai lelkiségének legjellemzőbb vonását, az ő kifejezésével élve: a közösségért való egzisztenciális félelmet. Ez a félelem

akadályozza meg, hogy a "közösség ügye és a szabadság ügye egy ügy legyen". Ennek hiányában pedig a Bibó szerint egyébként közös gyökerű két mozgalom, a demokratizmus és a nacionalizmus megbillen, és "ebből a megrázkódtatásból születik az európai politikai fejlődés legfélelmetesebb monstruma: az antidemokratikus nacionalizmus". Visszautalva a politikát alakító végzetes félelmekre pedig azzal szembesülünk, hogy azoknak "az a tulajdonságuk, hogy tárgyi előfeltételek híján is, pusztán a félelem erejénél fogva elő tudják hívni azt a veszedelmet, amitől félnek".

Mindenki eldöntheti, igaza van-e Bibónak. Az egykori szövegek és a mai fejlemények egy része között nyilvánvalóan erős az áthallás. A nemzeti közösséget féltő jobboldal és a demokráciáért aggódó szocialisták és liberálisok egymást kölcsönösen sakkban tartó, önbeteljesítő jóslatként valóra váltható félelmei mintha itt lebegnének közöttünk. Mintha a haza ügye lenne az egyik oldalon, a másikon pedig a haladás, és e kettő együttes képviselése továbbra is kizárná egymást.

Miközben hiszek a bibói elemzés ma is érvényes magyarázó erejében, nem gondolom, hogy ez a fajta megosztottság olyan mélyen hasítja ketté a jelenlegi magyar társadalmat, mint ahogyan az ma látszik. Nem tudom, milyen lehetett a kettészakítottság természete 1945 és 1948 között, amikor az idézett mondatok születtek, de abban majdnem biztos vagyok, hogy ez a fajta ideologikus megosztottság manapság csak a politikára legnyitottabb, legérzékenyebb, legfeljebb néhány tíz-, esetleg néhány százezer embert jellemezheti. Az persze kétségtelen, hogy éppen ők adnak programot és mintát a választók tágabb körének, ezért megosztottságuk akkor is "ragályos", ha annak eredeti okát, a felszín alatt meghúzódó bonyolult magyarázatát a túlnyomó többség talán már nem is érti, sőt, talán nem is érdeklődik iránta.

Mindenesetre a zsákutcás fejlődés teóriájának elfogadásával azt is kijelentjük, hogy a rendszerváltozásnak - sokak ki nem vitatott várakozása szerint - kettős kihívásra kellett volna válaszolnia. Egyrészt ott volt a demokratikus korrekció követelménye, másrészt pedig a "haza és haladás" évszázada megbomlott egységének helyreállítása is.

4. A baloldal érzéketlensége a jobboldal radikalizmusa mögött?

Vannak olyan közvetlenül, személyesen megélt, vagy a családban áthagyományozott tragédiák, amelyek még ma is tömegesen hatnak, és szinte törvényszerűen meghatározzák, ki hova áll a jelenlegi politikai küzdelemben. A náciizmus, a hungarizmus és a kommunizmus máig ható bűneire gondolok. Nem szeretnék méricskélgni, ezért általánosan fogalmazva azt mondom, hogy egyik oldalon sincs elegendő empátia a másik iránt.

A jobboldal legnagyobb pártjáról itt csak egy megjegyzést teszek. Számomra teljesen felfoghatatlan, ahogy nem csak eltűrik, de igazolják is, hogy gyűléseiken árpádsávos zászlók lobognak, hogy képviselőik fellépnek azon a színpadon, ahol korábban ötven állítólagos zsidó politikus nevét vették lajstromba, hogy olyan hetilapot reklámoznak, amelynek címlapja hősként ünnepelte a nácikat.

Nekem nyilván több dolgom van a baloldallal, ezért inkább magunkról beszélnék. Korábban Bibó Istvánt idéztem, most pedig Márai Sándort, 1950-ből. "A demontázs, amelyet a bolsevikok elkezdettek Magyarországon, tökéletes: ilyen módszeres, szigorú rendszer szerint még nem szedtek darabokra, ízekre egy ezeréves országot: mindent szétszednek és elhordanak, a társadalmat, a műveltséget, a nyelvet." Vagy: "Ami a magyarsággal történik, rosszabb, mint ami a tatár- és törökidőszak idejében történt. Akkor pusztult nép, vagyon, folyt vér, prédálták a magyarság értékeit: de a bolsevista-orosz pusztítás mélyebben roncsol, a nemzet életidegét, öntudatát akarja átvágni." Ezeket nem egy szélsőséges hőzöngő, hanem az

európai humanista értékek és demokratikus elvek iránt elkötelezett konzervatív, ám antifasiszta polgár írta, aki a kommunizmus elől menekülve hagyta el hazáját.

A mellőzöttek, a kisémmizettek, az elkergetettek sérelmei nyilvánvalók és magukért beszélnek. A jobboldal kíméletlen és válogatás nélküli megaláztatásának vádjára nem helyénvaló válasz, hogy sérelem érte a demokratikus baloldalt is, vagy hogy a baloldalt, más szempontból pedig a zsidóságot is jóvátehetetlen csapás érte a második világháború alatt és azt megelőzően.

De vajon mi születik a sértettségéből, a megaláztatásból?

Ismét Michnik: "Hosszú évek szenvedése, megaláztatása és heroikus ellenállása után az erény jutalmazásra vágyik. A diktatúra romjain - megfigyelhettük ezt nemegyszer a XX. században - a tegnapi ellenzék zászlaján ott a megtorlás és a jóvátétel követelése." Később pedig Michnik idézi Léon Blum, az egykori francia miniszterelnök szavait, melyeket a francia ellenállás képviselőihez intézett: "Egy demokratikus rendszerben senkinek sincs felülről juttatott joga semmire. A nép is szuverén, joga van a hálátlanságra. Figyeljék meg, ha elfogadnánk, hogy bármiféle szolgálat fejében bárki jogot formálhat a hatalomra, úgy ezen az alapon úgyszólván minden diktatúra igazolhatná magát. Mert nem létezik olyan diktatúra, amely kezdetben nem tett volna a népnek jelentős, valódi vagy látszólagos szolgálatot."

Egyvalamit hozzá kell tennem: szerintem az empátia hiányának következményei nem szimmetrikusak bal- és jobboldalon. Egyszerűen azért nem, mert a jobboldal sérelmei időben közelebbiek, az emlékek frissebbek, a hátrányok máig hatóbbak. Igaznak gondolom ezt az értékelés egyéni, családi, valamint tágabb, politikai közösségi vonatkozásban is. A demokratikus politikai versengésben a jobboldal jelentős hátránnyal indult. Nem voltak intézményei, hiányozott saját sajtója, töredékesek voltak társadalmi kapcsolatai. A baloldal nem nagyon vett tudomást erről a helyzetről, a jobboldal pedig erre a méltánytalanságra nemegyszer indulatos daccal, radikális médiapolitikával válaszolt. Ez utóbbi aztán éles kritikát váltott ki, de ebben "természetesen" szó sem esett a legalább részben érthető, elfogadható okokról, mint ahogy az is igaz, hogy a jobboldal akkor is fenntartotta a kiegyensúlyozatlan médiaháttérre vonatkozó vádját és harciasnak tűnő fellépését, amikor korábban igaz állításuknak már nem, vagy alig volt érdemi alapja.

Nem mentséget keresve a jobboldali radikalizmus számára, mégis hadd toldjam meg az fentieket még egy idézettel: "Akit megfosztottak társadalmi rangjától, vagyonától, akit bebörtönöztek, megkínóztak, akinek gyerekeit nem engedték egyetemre, hogy csak néhány jogos sérelmet említsek, az bizonyosan nem fog kiegyensúlyozott érzelmi döntést hozni politikai állásfoglalásaiban. Az emberi természet megfelelő hatásokra aktiválhatja a bosszúvágyat, és ez alaposan megnehezíti a társadalmi átalakulást" - írja Csányi Vilmos a sérelmet szenvedettek természetesnek tekinthető bosszúigényéről.

Érzéketlenség az egyik, radikalizmus a másik oldalon. Kevés belátás és elszántság a változtatásra, sőt mintha a történelmi sérelmek a politika mozgatórugóivá válnának hosszú távra, nehezítve, ellehetetlenítve a demokratikus partnerséget.

Tehát itt van közöttünk a feldolgozatlan, sokszor megbocsáthatatlan közelmúlt a maga diktatúráival, s a diktatúrák működtetésében így vagy úgy, kisebb vagy nagyobb szerepet vállalókkal és az áldozatokkal. Ez a második, az előzőnél erősebben ható tényezője társadalmi frusztráltságunknak.

5. A középosztály elbizonytalanodása

A társadalmi frusztráció elmélyülésének fő okát mégsem a fentiekben, hanem a rendszerváltozáshoz kötődő illúziók tömeges elvesztésében látom.

Korábban azt írtam, hogy a rendszerváltozás elsősorban a nagyhatalmi erőviszonyok átalakulásának a következménye volt. Ez nem azt jelenti, hogy a globális vagy regionális folyamatok mögött nem volt cselekvő, azokat támogató hazai bázis. Ennek programadó katalizátora, legismertebb szereplője a pár száz fős demokratikus ellenzék volt. De nem csak ők álltak a demokratizálás folyamata mögött. A rendszerváltozás békés jellegének fő támasza egy viszonylag széles, a 80-as évek második felére felemás módon polgárosodott réteg volt, amely egyre szűkebbnek találta a Kádár-rendszer bezárkózó, távlatok nélküli világát. Ennél többre, másra vágyott, de mert volt már mit féltene, nem akart nagy felfordulást. Kiskereskedők, kisvállalkozók, gmk-ban dolgozók sokasága, állami vállalatok vezetői, magas beosztású alkalmazottak, mérnökök, könyvelők, egyre nehezedő egzisztenciájú és csökkenő presztízsű állami alkalmazottak, tanárok, orvosok, újságírók tíz-, esetleg százezrei hitték, hihették, hogy az új rendszerben könnyebb, sikeresebb lesz az életük. A szocializmus mesterséges, a világtól és a valóságos piactól elzárt, a gazdasági-társadalmi versenyt és annak következményeit nem ismerő környezetében sokak meggyőződése, legalábbis reménye volt, hogy a nyitottabb ország több és szabadabb lehetősége a felemelkedést hozza el számukra.

Jól mutatja az akkori közhangulatot, hogy 1990-ben a szabad versenyt és piacot hirdető két liberális párt, az SZDSZ és az akkori Fidesz együttesen több szavazatot kapott listán, mint a későbbi győztes, a harmadikutas politikával sokáig kacérkodó, mérsékeltebb és konzervatívabb MDF.

A reményteli jövőt vizionáló, piac- és versenypárti középosztálybeliek tömegei nagyon hamar ráébredtek arra, hogy többségükre nem felemelkedés, hanem bizonytalanság vár. A korábbi teljesítmények gyorsan átértékelődtek - tegyük hozzá, jellemzően és többnyire leértékelődtek. Ami működött a szocializmus puha, kitérőkkel és mutyikkal teli világában, az sokszor elégtelennek bizonyult az új, nyitottabb, versengő körülmények között. Akik korábban őket minduntalan kordában tartó, mozgásukat, lehetőségeiket korlátozó ellenfélnek tekintették az államot, azok közül most egyre többen állami támaszt és védelmet kértek. A sokszor csodált és támogatóként tisztelt Nyugat a szerény háttérrel működő hazai vállalkozók szemében egyre inkább a behozhatatlan előnnyel rendelkező, őket térdre kényszerítő nagyvállalatok képében jelent meg. Közben pedig a drámai gazdasági recesszió, a fenyegető pénzügyi válság közepette szerveződő állam még ha akart volna sem tudott mentőövet dobni a küszködő magáncégeknek, vállalkozóknak, hiszen legtöbbször azzal sem boldogult, ami a saját tulajdonában volt. Közalkalmazottak és nyugdíjasok sokasága pedig azt tapasztalta, hogy oda a biztonság, veszélyben a munkahely, a jövedelem, a nyugellátás egyre veszít értékéből - a nyolcvanas évek sodródását, pangását a lejtmenet váltotta fel.

A rendszerváltozás szabadságát egyre többen nem bővülő lehetőségként, hanem növekvő felelősségként, teherként élték meg. Az éppen hogy kialakuló középosztály csalódottan vette tudomásul álmai szertefoszlását, az okokat pedig egyre inkább önmagán kívül, a tragikus történelmi örökségben, az elhibázott rendszerváltozásban, a rejtőzködve itt maradt, politikai hatalmukat gazdasági erőre váltó kommunistákban, a bennünket csak kihasználni akaró Nyugatban látta és látja ma is. Az évszázados gyökerű sérelmi attitűd, a panasz kultúra újabb muníciót kapott.

Mentálisan nem voltunk felkészülve a rendszerváltozásra? Bizony nem. A szabadságot is tanulni kell. Ahogy tanulnia és szoknia kell az állami gondozásból kikerült fiatalnak a mások

számára oly természetes hétköznapi dolgokat, a tervezést, a beosztást, a körültekintő kockázatvállalást. Térségünk mintegy százmillió polgára került ki egyik napról a másikra az állami gondoskodás néha ugyan fojtogató, de felelősség nélküli világából. Sem csodálkozni, sem felháborodni nem szabad azon, hogy sokan nehezen boldogulnak ebben az új életben, védelemre, segítségre vágnak, vagy éppen fáradtak, kiábrándultak és dühösek.

6. Rendszerváltozás: automatikus megoldás helyett lehetőség

Az 1989-1990-ben született rendszer persze nem tökéletes és eszményi. Nem is lehet az, hiszen a szociális piacgazdaság és a parlamentáris demokrácia által jellemzett modern kapitalizmus nem a feltétlen igazság és szabadság rendje, pusztán az eddig megismert legjobb lehetőség saját nemzeti, társadalmi igényeink szerint berendezni világunkat.

A Harmadik Magyar Köztársaság az egyéni, közösségi szabadságnak és felelősségnek az állampolgári jogegyenlőségre épülő alkotmányos kerete, amelyet mi töltünk meg tartalommal. Az alávetettség évszázados tapasztalatának birtokában, a négy évtizedes idegen uralom után nehéz elfogadni, hogy mi magunk vagyunk a köztársaság, amelyet többé nem fenyeget idegen hatalom. Nem áll rá a gondolkodásunk, nem erre mutatnak reflexeink. A megszokás nagy úr. És mi azt szoktuk meg, hogy túl kell élni a más, az éppen hatalmon lévőköt. Hogy az ő országuk nem a mi országunk. Nekik van államuk, nekünk meg van hazánk és nemzetünk. Ez utóbbi a maradandóbb. Azt tanultuk meg, hogy a törvények az idegenek, a megszállók szabályai, azokat nem betartani, hanem kikerülni kell. Magunk vagyunk, csak magunkra számíthatunk. Ugye, ismerős mondatok ezek? Ott vannak az ösztöneinkben, a történelem által alakított idegrendszerünkben.

A rendszerváltozás nem változtatott meg bennünket, csak lehetőséget adott arra, hogy mi válasszuk meg a bennünket összekötő viszonyokat, saját egyéni és közösségi útjainkat. A rendszerváltozás önmagában nem maga a megoldás, hanem lehetőség a megoldásra, nem maga a felemelkedés, hanem lehetőség a felemelkedésre. Az eddig ismert legteljesebb, leghabzóbb, ezért legjobb lehetőség. De csak lehetőség.

Most úgy tűnik, mintha nem sáfárkodnánk elég jól ezzel a lehetőséggel. Sok mindent megmagyaráznak a korábbiakban felidézett folyamatok, de téved, aki az 2006 őszére kialakult bizonytalanságot csak ezeknek tulajdonítja. Tudniillik az eddigiekből legfeljebb "csak" annyi következne, hogy éles viták és nehezen kibomló reformok közepette, tartós rosszkedvűséggel változtatnánk kormányokat.

Kell lennie itt másnak is. Valaminek, aminek semmi köze nincs a rendszerváltozáshoz. Valami, ami nem történelmi csapás, megemészthetetlennek tűnő társadalom-lélektani örökség, hanem saját döntéseink, tetteink következménye.

7. A demokratikus minimum

A demokratikus versengésnek több előfeltétele van. A legfontosabb a szabadságjogok és az azok érvényesítését szabályozó feltételek rögzítése. Például a szólás és a gyülekezés szabadsága, vagy a másik oldalról a személyes adatok vagy a környezet védelme. Aztán kell egy-két fontos eljárási szabály arról, hogy a szabadon szerveződő vélemények, akaratok

sokaságából miként jön létre közhatalmi felhatalmazás, azaz miként alakulnak és működnek az önkormányzatok vagy a törvényhozás, hogyan dolgozik a kormány, az igazságszolgáltatás.

De van még valami, ami nagyon fontos. Sőt bizonyos értelemben a legfontosabb. Annak a közmegegyezésnek a megléte, hogy a versengő pártok mindegyike a közjót szolgálja. Annak elfogadása, hogy bár az általuk kínált alternatívák különböznek egymástól, mégis valamennyi jó irányba próbálja vinni az országot. Egy pillanatra hadd emlékeztessenek ismét Bibóra, aki szerint "az ellenzék jogainak tisztelete csak ott képzelhető el (...), ahol a kormány és az ellenzék bizonyos alapvető eszményei alapvetően megegyeznek, és mindegyik biztos benne, hogy ezeket a végső eszményeket a másoknak a kezében sem éri helyrehozhatatlanul kár." Ez a kölcsönös meggyőződés, a demokrácia és a haza ügyének lényegi azonosságába vetett hit a parlamentáris demokrácia éltető alapkonszenzusa, a szükséges és elengedhetetlen demokratikus minimum.

Ez tudniillik azt jelenti, hogy a demokratikus közélet, benne az írott normák és az íratlan demokratikus kultúra védelme és megerősítése egyúttal a haza felemelését, sokoldalú megerősítését is szolgálja. Ennek a meggyőződésnek a hiánya oda vezet, hogy a haza ügyének elsődlegességére hivatkozva, a nemzeti érdek mindenekfelettségét hangsúlyozva megengedhető, sőt hazafias és erkölcsös tetté válik a demokratikus játékszabályok burkolt vagy nyílt megsértése, a parlamentarizmus szabályainak megkerülése és megsértése, a demokratikus rivális hazaárulóvá minősítése, a demokratikus versengés helyett a korlátlan harc meghirdetése.

Baloldaliak, liberálisok, az MDF mögött gyülekező konzervatívok növekvő sokaságának az elmúlt években egyre határozottabb meggyőződésévé vált, hogy a Fidesz 1998 óta egyre nyilvánvalóbban megsérti a parlamentáris demokrácia, a Harmadik Magyar Köztársaság éltető alapkonszenzusát, a demokratikus minimumot, és már nem hisz a szabadság, a demokrácia és a haza ügyének egymást feltételező összekapcsolódásában, a közjó jóhiszemű, versengő szolgálatában, a politikai riválisok erre épülő elfogadásában és tiszteletében.

Nem állítom, hogy más pártok, köztük az MSZP, olyan ártatlanok lennének, mint a ma született bárány, és soha ne sértették volna meg a demokratikus normákat, soha nem használtak meggondolatlan, bántó érveket, vagy a politikai küzdelem hevében soha sem követtek el olyasmit, amit utólag legalább szégyellniük kellene. Minden bizonnyal történtek ilyen esetek. Azt azonban állítom, hogy a mai parlamenti pártok egyetlen kivétellel alapvetően tiszteletben tartják a demokratikus alapkonszenzust, ez a párt viszont e konszenzus, a demokratikus minimum szisztematikus gyengítésére törekszik.

Véleményem természetesen kizárólag a pártra, annak hivatalos politikájára, nem pedig a támogatók és szavazók teljes körére vonatkozik. Állításomat nem a sértés szándékával, hanem a jelenlegi helyzet okait keresve fogalmaztam meg. Éppen ezért sommás tételek helyett jelenségeket és az azokból fakadó lehetséges következtetéseket sorolok fel, azt keresve, mi az oka az egyre növekvő indulatnak, a demokratikus párbeszéd és együttműködés bántó hiányának.

8. A demokratikus minimum sérelme - látszat vagy valóság?

Először is azt tapasztaljuk, hogy a legnagyobb ellenzéki párt évek óta kitartóan azonosítja önmagát a nemzettel, a hazával. A nemzeti szimbólumok a nemzeti egység, a nemzeti azonosság megtestesítői, a nemzet valamennyi tagjának különbségtétel nélküli, bármifajta

érdemtől és előfeltételtől független összetartozását fejezik ki. Ez a spirituális és alkotmányos szerepük. A nemzeti szimbólumoknak a nemzet közös ünnepein kívüli, pártpolitikai célú, folyamatos használata azt üzeni, hogy aki velünk van, az a nemzet része, vagy fordítva: csak az a nemzet része, aki velünk van.

Aztán látjuk azt is, hogy a Fidesz 1998 óta a parlamentarizmus tagolt, szabályozott, garanciákkal védett intézményrendszerének gyengítésére, a kormány és az ellenzék együttműködésének az aktuális hatalmi helyzettől függő megbontására törekszik. Ellenzéki szerepben pedig a parlamentarizmus mozgatórugóját jelentő, világos szabályok szerint működő pártverseny helyébe tagolatlan népi támogatást és felhatalmazást sejtetni engedő, esetenként azt demonstrálni akaró mozgalmi politizálást léptetett. Ezért jöttek létre például a polgári körök, a nemzeti, a gazdasági és más konzultációk, az Igen Magyarország Charta, a Demokráciaközpont és a többi. Ellenzékben a "nemzet miniszterelnöke" nem járt be a parlamentbe, álláspontját nem ott, hanem tömeggyűléseken fejtette ki; évertékelő beszédét már regnáló kormányfőként is az üléstermen kívül mondta el. 2006-ban elszenvedett újabb veresége után a párt elvitatta a parlamenti többség jogát a kormányzáshoz, tartósan és folyamatosan utcai tömegnyomás alá kívánta helyezni a törvényhozást, a kormánynak nyílt ultimátumot adott. Ám amikor kormányoztak, megszüntették a hetenkénti plenáris üléseket, ezzel a kormány és a miniszterelnök folyamatos interpellálhatóságát, nem járultak hozzá az ellenzék által kezdeményezett vizsgálóbizottságok létrehozásához, a választást megelőző évben kiiktatták a költségvetési vitát.

Végül pedig 1998-at követően a Fidesz megkérdőjelezte és megkérdőjelezi mindhárom nem általa vezetett kormány legitimitását, ezzel utat engedve a háborús retorikának, a legutóbbi időben pedig ezt a legfelső szinten is a sajátjává tette. 2002-ben csalással vádolták a győzelmet aratott kormánypártokat. Tették ezt annak ellenére, hogy a választásokat az az Országos Választási Bizottság felügyelte, amely a korábbi szokásokat felrúgva kizárólag az általuk delegált tagokból állt, s egyébként hivatalos jelentésében a választásokat szabályosnak minősítette. 2004-ben, Medgyessy Péter kormányfő lemondása után a parlamenti többség által megválasztott miniszterelnököt arra való hivatkozással tekintették illegitimnek, hogy az nem tagja a parlamentnek. Tették ezt attól függetlenül és annak ismeretében, hogy nincs ilyen alkotmányos előírás, de még szokásjog sem. A 2006-os választások elvesztését követően már nyáron, a később botránykővé vált miniszterelnöki beszéd nyilvánosságra kerülését hónapokkal megelőzően azt állították, hogy a kormány szervezett és tudatos hazugságokkal került hatalomra, ezért illegitim. Erre való hivatkozással radikális ellenszegülésre, a kormány elkergetésére hívták fel az embereket.

Mindezek a kijelentések nem szélsőséges és marginalizálódott csoportcskák képviselőinek szájából, hanem az ellenzékbe került párt vezetőitől, több esetben személyesen elnököktől hangzottak el. Ezek a kijelentések teremtik meg a durva, gyalázkodó, sőt nemegyszer már-már háborús nyelvhasználat és közhangulat elvi, morális alapjait. Hiszen az illegitim, csáló hazug hatalommal szemben nem szégyen az uszítás, polgárjogot nyer, majd természetes lesz, sőt egyes politikai kultúrákban normává válik az otromba gyalázkodás, az ellenfél megsemmisítendő ellenségként való kezelése, a fizikai erőszak nyelvi megjelenése.

9. Se jobb, se bal: radikális és populista

Azt gondolom, hogy ezek a jelenségek túlmutatnak a konszenzusos vagy többségi demokrácia kérdéskörén. Külön-külön tekintve az egyes elemeket nem lenne okunk messzemenő

következtetéseket levonni. De így, mindez együtt már nem stílus, hanem egy radikális politika radikális fegyvertára.

A Fidesz ugyanis egyre inkább a rendszerváltozásban csalódott, azt korrigálni igyekvő, vagy éppen új rendszerváltozást sürgető, radikalizálódó középrétegek pártjává vált. Ezt tükrözi vissza leplezetlen tőke-, még inkább külfölditőke-ellenessége, fokozódó államközpontúsága, bezárkózásra való hajlama, a kirekesztő, felsőbbrendűséget sugalló, nemzetieskedő szólások használata. Ez a politika a védekezésre helyezi a hangsúlyt, és elutasítja a nagyobb nyitottságra, az egyéni felelősség növelésére irányuló reformokat. Így és ezért alakult át a rendszerváltozáskor önmagát liberális centripártként, 1996 és 2000 között mérsékelt jobbközép polgári pártként látó és annak is láttató Fidesz, és lett mára antiliberalis, populist, radikális nemzeti politikai alakulat. A bal- és jobboldal közötti hagyományos megkülönböztetés meghaladását sürgető pártelnök annyit mindenképpen elért, hogy pártja klasszikus értelemben ma nehezen tekinthető konzervatív pártnak, sokkal inkább igaz rá a nacionalista, populist, Nyugat-ellenes és nemegyszer antiszemitizmussal operáló Csurka István egykori megfogalmazása: se bal, se jobb, hanem magyar. Na meg tegyük hozzá: radikális.

Mindezek előrebocsátásával azt gondolom, hogy hazánkban ezekben az években nem a mérsékelt középpártok parlamenti váltógazdálkodása zajlik, hanem bal- és jobbközép pártok demokratikus koalíciója vív kiélezett küzdelmet a demokratikus alapkonszenzust egyre inkább elutasító radikális, populist párttal, a Fidesszel. E küzdelem szélsőséges megnyilvánulásait is láthattuk az őszi események során.

10. Iránytévésztés 2001-től, és a baloldal felelőssége

A magyar baloldalt a rendszerváltozás óta négy törekvés mozgatta. Az első azt célozta, hogy Magyarországot a világ fejlett nyugati régiójához, ha úgy tetszik, a globális politikai, gazdasági, társadalmi főáramba kapcsoljuk. Ez adja a baloldalnak a modernizációt és reformokat előtérbe helyező karakterét. A második arról szól, hogy kössük össze az állampolgári jogegyenlőséget és az életlehetőségek egyenlőségét, segítsük összetartani az egyre nagyobb mértékben differenciálódó társadalmat. Ez adja programunk társadalmi igazságossági oldalát. Harmadrészt arra törekszünk, hogy védjük a parlamentáris demokrácia normáit, intézményeit, erősítsük a demokratikus alapkonszenzust. Végül hiteles, erős, demokratikus politikai tényezővé kívánjuk tenni ennek a politikának a képviselőjét, a Magyar Szocialista Pártot.

Hozzá kell tennem kritikusan: saját modernizációs karakterünk mellett nem mindig álltunk ki teljes mellszélességgel. Gyakran - a vélt vagy valós konfliktusok tompítása érdekében - a modernizációnak, illetve a reformoknak a gazdasági körülmények kiváltotta kényszerére hivatkoztunk ahelyett, hogy azok történelmi lehetőségeit és az értékeinknek való szoros megfelelését hangsúlyoztuk volna. Egyszóval: nem mertünk baloldalinak lenni...

De történt ennél rosszabb is velünk: az elmúlt években a fenti négy célt sokszor nem tudtuk kellően összeegyeztetni, az egyik vagy a másik szándék érvényesítése érdekében utólag nehezen elfogadtatható módon feláldoztuk a többi. Ezek közül a legfájdalmasabb és a legsúlyosabb következménnyel az jár, hogy 2001-et követően a szociális célok önmagában indokolható, de egyoldalú és hibás szerkezetű követése jelentős veszteséget okozott a modernizáció terén. Ennek körülményeit és okait érdemes közelebbről is megvizsgálni.

A szocialista pártot váratlanul érte az 1998-as választások elvesztése. A Fidesz egész pályás letámadása, offenzív, helyenként agresszív magatartása, a telefonkönyvek lecserélésével jellemzett személyzeti nagytakarítás sokakban keltett félelmet. Ebből előbb bénultság, majd ébredező elszántság lett. Ez utóbbit mi sem példázza jobban, mint az, hogy a párt a hivatalban lévő elnök helyett, szokatlan módon, a kialakult belső hatalmi viszonyok megjósolhatatlan kimenetelű átrendeződését is vállalva, párton kívüli miniszterelnök-jelöltet keresett és végül nevezett meg. A készülő választási program ezzel egy időben, tegyük hozzá, nagyon helyesen, három egyenrangú célról, modernizációs, jóléti és demokratikus fordulatról beszélt. Ám ahogy haladtunk előre az időben, a 2002-es választási kampány egyre inkább ígéretlicitté egyszerűsödött.

Az első tétet az akkori kormány tette meg. A kétéves költségvetésben alultervezett inflációból rendelkezésre álló több százmilliárd forint szabad költségvetési forrásból 2001 nyaratól látványos költségek kezdődtek. A nagyságrendek érzékeltetésére hadd idézzek egy-két kevésbé ismert tényre. A kormány 2002-re a költségvetési törvényben 511 milliárd forint hiánycélt tűzött ki. Ez a hiány végül 1038 milliárddal nagyobb lett, 1549 milliárd forint. Sokan azt gondolhatnák, hogy ez a hivatalba került Medgyessy-kormány első és második száz napjának kétségtelenül vaskos költségvetési következménye volt. A tisztánlátás érdekében csoportosítsuk az egyes hiánynövelő tételket: tegyük külön azokat, amelyek a júniusig hivatalban lévő kormány döntéseinek következményei, és külön az új kormányzati ciklus intézkedéseinek hatását. Az eredmény több mint beszédes.

Az Orbán-kormány a 2002. év terhére a megengedettnél 879 milliárd forinttal, a Medgyessy-kormány 159 milliárd forinttal költött többet. Azt, hogy a költségvetés választási célokat is szolgált, jól mutatja az a tény, hogy a költségvetési hiány már 2002 júniusában, a kormányváltás hónapjában elérte az egész évre tervezett mérték 99,1 százalékát. Tovább tetézte a gondot, hogy a túlköltség nagyobbik része a költségvetésbe tartósan beépülő tétel: bér, nyugdíj vagy például az állami vállalatok veszteséges gazdálkodását finanszírozó kifizetés volt.

Az utolsó percig nyereségre álló kormánypártok választási programja az ígéretlicit részeként mindezen túl további 1500 milliárd forint adócsökkentést, a nettó keresetek megduplázását vagy éppen 600 kilométer autópálya megépítését ígérte.

Persze bennünket, szocialistákat sem kellett féltetni. Választási programunk átfogó, szinte mindenkit elérő szociális kiigazítást és ezzel párhuzamosan jelentős adócsökkentést ígért. A legfontosabb tételek jól ismertek, hiszen azok 2002 és 2006 között többnyire megvalósultak. Csak néhányat említek: tizenharmadik havi nyugdíj és családi pótlék, 50 százalékos közalkalmazotti béremelés, a minimálbér adójának eltörlése vagy például 800 kilométer autópálya megépítése.

A 2006-os kampánynak az előzőnél bonyolultabb volt a politikai szerkezete. 2005 őszére világosan láttuk, hogy a költségvetés nem bír el további szociális ígéreteket. Részben tanulva az előző évekből, kampányunkban a 2005 nyaráig bejelentett, meghirdetett intézkedéseken túl új elemek szinte nem szerepeltek. Mondanivalónkat a jövőbeni fejlesztések részletes bemutatására, a kívánatosnak tartott reformok szükségességének általános hangsúlyozására korlátoztuk. Kétségtelen, hogy a sokak által kritikusnak tartott költségvetési helyzettel való szembenézést kerültük, a korábban bejelentett adócsökkentési programon nem változtattunk. Utólag nehezen vitatható, hogy az általános forgalmi adó 2006. év eleji csökkentése gazdaságpolitikai hiba volt.

Nem rejtve vagy tagadva felelősségünket, hadd tegyem hozzá: a baloldal egyébként nyilvánvalóan vitatható értelmezésében arra egyszerűsödött az előttünk álló választás, hogy Magyarországon vagy európai demokrácia lesz, vagy antiparlamentáris, nemzeti radikális fordulat következik be. Ha valakinek ezen a ponton a Bibó-féle mondatok jutnak eszébe az önbeteljesítő félelmekről, akkor az, azt hiszem, nem véletlen.

Hogy tovább bonyolódjon a kép: a legfőbb rivális gazdasági csődről és összeomlásról beszélt, de ott folytatta, ahol négy éve a kampányban abbahagyta: tizennegyedik havi nyugdíjat ígért, és hogy a terv még abszurdabb legyen, mindezt járulékcsökkentésből kívánta fedezni.

11. Csapdák fogságában

Akkor most válogassuk szét a dolgokat! 2001-2002-ben a hivatalban lévő kormány intenzív költekezésbe kezdett, ennek következtében 2002-re közel 900 milliárd forinttal túllépte a költségvetést. A kezdődő választási kampányban a két nagyobb párt folyamatosan egymásra licitált, se vége, se hossza nem volt az ígéreteknek. A versenyt mi, szocialisták nyertük meg, és hozzáfogtunk az ígéretek megvalósításához. Azt ma persze nem lehet eldönteni, mi járt a Fidesz vezető politikusainak fejében, mit tettek volna, ha ők nyerne.

2005-2006-ban az egyre kritikusabbá váló hiánnyal szembesülve a kormánypártok nem vonták vissza az indokolatlanul optimista hangulatban született döntéseket. Az ellenzék újra megígért mindent, és bár élesen bírálta a költségvetés és a gazdaság állapotát, ahelyett, hogy programot adott volna annak rendbetételére, további szociális költekezést helyezett kilátásba. Ennek ellenére a Fidesz újra veszített, a kormánypártok pedig győztek. 2002-vel ellentétben egy lényegi és alapvető ponton el kellett térnünk saját választási programunktól: visszavontuk az ötéves adócsökkentési programot, és belekezdünk a költségvetés kiigazításába. Azt ez esetben sem tudjuk, hogy mit tett volna a Fidesz, ha nyer. Az ismert tények alapján kizárható, hogy programját megvalósíthatta volna.

Az előző két választási kampány ugyanazt eredményezte: megoldhatatlan helyzetbe, csapdába kergettük egymást. 2002-ben az MSZP nemcsak elfogadta az akkori kormánypártoktól azt a játékszabályt, hogy a kampány szociális ígéretdömpingre épüljön, de lényeges pontokon túl is licitálta ígéreteiket. Olyan csapdát állítottunk egymásnak, amelybe végül csak az egyik, a későbbi győztes eshet bele, míg a vesztes megmenekül. Aki nyer, az nem tud kellő felelősséggel, egyidejűleg erkölcsösen is cselekedni. Ha beváltod a választási ígéreteidet, akkor felborítod a költségvetést, ha pedig megszeged azokat, akkor hazudtál.

A gyakorlatban ez csupán a győztes dilemmája, hiszen a választási ígéret megvalósítása, a kormányzás az ő felelősége. De mert az elmúlt hónapok legindulatosabb vitája a hazugság és az erkölcs körül forgott, muszáj feltennem egy-két kérdést: Vajon tényleg a választás végeredményétől függ, hogy ki hazudik és ki erkölcsös? A választási küzdelemben sok tekintetben hasonló programmal induló két fél közül a győztes hazuggá válik, mert kiderül, hogy programja felelős magatartással megvalósíthatatlan, a vesztes pedig az erkölcsi vádló szerepébe emelkedik? Nem az eredeti választási ígéret, annak realitása, szakmai-politikai őszintesége dönti el, hogy ki hazudik és ki nem, hogy ki sérti meg az erkölcsi normákat?

Én ez utóbbira voksolok, és megismétlem: 2001 óta a parlamenti pártok mindegyike a felelőség és az erkölcs egyidejű gyakorlását kizáró kelepcét állított fel magának és versenytársainak. Ez a csapda nem a kormányzás, hanem az arra való felhatalmazás megszerzésére törekvés időszakában, a választási kampányban keletkezik, ha a versengő felek

hatalomvágya és/vagy bármilyen motivációjú és tartalmú küldetéstudata legyőzi felelősségérzetüket. Márpedig kisebb-nagyobb mértékben ez történt az elmúlt két választást megelőzően. Ebből a csapdából kívánok kitörni új kormányom egész tevékenységével. Tény, hogy ez időnként akár félreérthető, ügyetlen, rossz eszközök választásával járhat, mint ahogy az ősödi beszéd is az volt.

Több hónap távlatából is komoly politikai hibának tartom a beszédet. Elsősorban azért, mert nem a nyilvánosság előtt hangzott el, azaz lemondtam arról a lehetőségről, hogy az ország polgárait bevonjam az elmúlt időszak politikájának értékelésébe, a szükséges korrekció előkészítésébe. Másodsorban pedig azért, mert a szenvedélyes monológ nyelvi, stilisztikai megoldásai lehetőséget teremtettek szándékaim félremagyarázására, a baloldal egésze elleni erkölcsi, politikai támadásra. Megtanultam a leckét.

12. Megváltozott a kormányzás fókusza

Változatlan folytatás helyett átfogó fordulat - így jellemezhető az új kormányzati ciklus politikája. A 2002 és 2006 közötti kormányok jelentős erőfeszítéseket tettek az adott időszak szociális terheinek enyhítéséért. A választásokat követően megváltozott a kormányzás fókusza: a jelen nagyon is valós gondjainak megoldását együtt kezeljük a hosszabb távú alkalmazkodás kérdéseivel, a kormányzás a korábbihoz képest jövőorientált lett.

Sokszor hangzik el az az érvelés, hogy nincs más út, mint a reformoké. Ez így pontatlan. A költségvetési egyensúly megteremtése valóban elkerülhetetlen feladat, ha ugyanis nem mi teszünk, akkor megteszi helyettünk más. A piaci szereplők saját érdekeiket szem előtt tartva kényszerítenék korrekcióra a magyar gazdaságot. Ebben az értelemben tényleg nincs választási lehetőség. A reformokkal nem ez a helyzet. Szerkezeti változtatásokat elindítani, megváltoztatni az állam működési logikáját sokkal inkább hosszabb távú nemzeti érdekeink felismeréséből következő, tudatos döntés kérdése. Lehetne még halogatni az államigazgatás átalakítását? Hát persze. Elodázhatnánk az egészségügyi reformot? Miért ne tehetnénk, hiszen biztosan nem történne nemzeti tragédia, ha még pár évig nem tennénk semmit. De az a meggyőződés vezet bennünket, hogy ezek a reformok belátható időn belül erősebbé, jobbá teszik Magyarországot.

Az a célunk, hogy szabályaink, intézményeink működése, egész társadalmi kultúránk arra ösztönözzön, hogy jobban és többet teljesítsünk, hogy akarjunk és tudjunk jobbak lenni másoknál, hogy megálljuk a helyünket a nemzetek közötti versenyben. Hogy mindenki megkapja azt, ami neki jár, de "potyautasok" ne hordhassák szét, amit a többség együtt rakott össze.

Mindenütt azt tapasztaljuk, hogy azok a családok viszik többre, ahol a család valamennyi tagja végzi a dolgát, ahol mindenki azt keresi, miként tehetne többet, hogyan juthatna egyről a kettőre a tanulásban, a munkában, ahol összetartanak és egymást segítik a családtagok. Azok sikeresek, akik gondolnak a holnapra is, akik építkeznek, tanítatják gyermekeiket, vállalkoznak. Magyarország egy nagy család. Ha előre akarunk jutni, akkor sok mindenben hasonlóképpen kell eljárnunk.

Ezért a változtatásokkal a teljesítmény, a minőség, a verseny, a siker becsületét akarjuk megteremtetni, védekezés helyett kezdeményezni és befektetni szeretnénk. A világ nem fog megkérdezni bennünket, vajon akarunk-e versenyezni és sikeresek lenni. Nincs más lehetőségünk, mint eldönteni: vagy felvesszük a kesztyűt, amelyet a globális újkapitalizmus

elénk dobott, vagy lemaradunk. A szabályokat nem mi írjuk, azokat döntően alkalmazzuk, kisebb részben alakítjuk. Van nemzeti mozgástér, de világosak a példák. A világ legsikeresebb országainak a gazdasága nyitott, a társadalma teljesítményközpontú, a fogyasztás rövid távú növelése helyett intenzíven fektetnek be az oktatásba, a kultúrába, a tudományba. Azon kell dolgoznunk, hogy Magyarország is egyre inkább ilyen legyen.

Persze, mindenki szeret kicsit hátradőlni, várni, hogy majd maguktól jobban mennek a dolgok, szereti, ha gondoskodnak róla. Nem kétséges, hogy ilyenek is vagyunk. De nem csak ilyenek. Kiderült, hogy a magyar munkások, mérnökök teljesítménye nem rosszabb, mint a német munkásoké vagy a francia mérnököké. Tapasztaljuk, hogy orvosaink ragyogóan megállják a helyüket Nagy-Britanniában, hogy az Ausztriába reggelenként elinduló magyar vendégmunkásoknak nem kell szégyenkezniük osztrák kollégáik előtt. Ha nem a képességekkel van a baj, akkor mivel? Azokkal a rendszerekkel, szabályokkal, intézményekkel, ösztönzőkkel, kényszerekkel, amelyeket alkalmazzuk. Azok túlságosan sokszor a felelősségáthárításra, a kivárára, a kikapuk keresésére, a bliccelésre ösztönöznek. Hankiss Elemér találó kifejezésével élve: pongyola Magyarországot teremtettünk, pontosabban örököltünk. Ahogy a futást csak imitáló futballista, az ügyeskedésre építő vállalkozás, a nemtörődöm diák is legfeljebb ideig-óráig lehet sikeres, ugyanez igaz egy országra is.

A reformok ezért rendről, teljesítményről, pénzügyi, gazdasági ésszerűségről, hatékonyságról, minőségről, valamint a társadalmi szolidaritás deklarált igényét valóságosan is kielégítő igazságosságról szólnak. Ehhez szabályok, intézmények, ösztönzők sokaságát kell összehangoltan átalakítani.

13. Nagyobb szabadsággal több felelősség jár?

Miért olyan nehéz támogatást kapni a reformokhoz? Nem szeretnék ismét messzire vezető történelmi okokra hivatkozni. A társadalmi-politikai örökségnek csupán egyetlen elemét kívánom felidézni, és annak tükrében rámutatni a rendszerváltozás egyik legfontosabb következményére.

Az ismert mondással kezdeném, mely szerint a politikai rendszer átalakításához elegendő hat hónap, a gazdasági rendszeréhez hat év, a társadalmi kultúra megváltoztatásához pedig hat évtized szükséges. A rendszerváltozás óta eltelt nem egészen húsz évben megtörtént a politikai és a gazdasági rendszer lényegi átformálása, de kerültük a szembenézést a társadalmi kultúra elkerülhetetlen átalakításával. Ez utóbbi lényege a magán- és közfelelősségi viszonyok megváltoztatása.

Az egypártrendszer a magánszabadság korlátozásával átvállalta a magánfelelősség egy jelentős részét is. Megmondták, hogyan kell élni, hol tanulj, dolgozz. Megmondták, hogy melyik a "jó" irodalom vagy zene, hogy mit tanuljunk és hol. A kádári puha diktatúra pongyola világa ennél több szabadságot és több felelősséget adott, de az alapképlet nem változott. Szabadság és felelősség kéz a kézben jár, a korlátozott szabadsághoz rendkívül korlátozott egyéni felelősség társult.

A rendszerváltozás lényegét, lelkét a visszaszerzett szabadság adja. A megnövekedett szabadsággal viszont kérés és igény nélkül is jön a megnövekedett felelősség. Az előző kedvünkre van, az utóbbi sokszor és sokaknak terhes. Az okok érthetők. A végeredmény pedig az, hogy nehezen és lassan alakul ki az új, a korábbinál kiterjedtebb szabadsághoz

illeszkedő egyensúly. Nagy az igény, hogy szélesebb szabadsághoz szűkebb felelősség társuljon, hogy az állam átvállalja a személyes boldogulásunkhoz kötődő felelősség mind nagyobb részét. Azaz tartson meg minél többet korábbi vállalásaiból, segítse még jobban a lehetőségek feltárását, megragadását, és védjen meg bennünket a versenytől, amennyire csak lehet.

A rendszerváltozással elvált egymástól a köz- és a magánfelelősség. Az állam közfelelősége elsődlegesen a közjó, a polgárok magánfelelősége alapvetően a magánjó, a magánboldogulás szolgálatát jelenti. Ez a rendszerváltozás egyik legsúlyosabb, de mindenképp a legnehezebben feldolgozható társadalmi következménye.

A reformfolyamatok ennek a felelősségrendszernek a kialakítását célozzák. Azt mondjuk: felelős vagy magadért, a családotért, a hazáért, és ez a felelősség teremti meg a jogot és a lehetőséget, hogy a hazád is felelőséget tudjon vállalni érted. A vizitdíj, a tandíj erről a magánfelelőségről is szól. Az állam valóban csak a legindokoltabb esetben ad fizetési mentességet, ugyanakkor például az egyetemisták körében a teljesítmény ösztönzésére a legjobbaknak a korábbinál magasabb ösztöndíjat biztosít.

De van itt még valami. A rendszerváltozással párhuzamosan zajlott és zajlik egy másik folyamat is, a kapitalizmus gyökeres átalakulása, a globalizációnak hívott átrendeződés. Magyarországot így kettős sokkhatás érte. Hiszen a védekező jellegű szocializmust nem a gondoskodó jóléti kapitalizmus, hanem a minden korábbinál kiélezettebb egyéni és közösségi versenyre épülő globális kapitalizmus váltotta fel. A hagyományos jóléti állam egyirányú, az államtól az állampolgárok felé mutató felelősségviszonya helyébe a jóléti társadalom kölcsönös és egymást támogató állami és egyéni felelősségviszonya és együttes aktivitása lépett.

Sokan ezt úgy fordítják le, hogy a rendszerváltozás és a globalizáció nem más, mint a szolidaritás társadalmi céljáról lemondó neoliberais állami szerepfelfogás térhódítása. Szerintem ez félreértés.

Globális versenyképességük alapján rendkívül sikeres országokat látunk alacsony állami újraelosztási hányaddal, és ebből fakadóan viszonylag szűk körű közösségi jóléti szolgáltatással, és ismerünk ellenkező példát is. Az első csoportba hagyományosan az angolszász, a másodikba a skandináv országokat szokták besorolni. A versenyképesség nem az állami újraelosztási hányadtól függ. Sokkal inkább a társadalmi kultúráról, ennek részeként az állam és polgárai azonos elvárásokat és elveket érvényesítő együttműködésétől, a gazdasági nyitottságtól, az üzleti, vállalkozói szabadság fokától, a versenyszellemtől, az oktatástól, a kutatástól, az állami adminisztrációtól, a szabályozási környezet minőségétől.

Versenyezni lehet lazább és szorosabb csapatban. Az Egyesült Államok, Hongkong, Szingapúr, Izland az előbbi utat járja, Dánia, Finnország, Norvégia az utóbbit. A sikernek az az előfeltétele, hogy a magán- és a közfelelősség illeszkedjen és arányban legyen a magán- és a közösségi elvárásokkal és jogokkal. Magyarország ennek az egyensúlynak, a versengéshez való kellő bátorságnak, az erre ösztönző szabályozóknak a hiányától, valamint a gazdasági nyitottságtól való félelemtől szenved. Nem létezik sikeres Magyarország alacsony adószint mellett követelt és nyújtott széles körű, általános jóléti ellátással, a versenytől való idegenkedéssel, bezárkózással. A közösségi szolidaritás lehetséges átlagos mértékét az adózáson keresztül közössé tett jövedelmek aránya határozza meg. A jóléti ellátások és az adózás belső szerkezete pedig egyidejűleg van hatással a társadalmi szolidaritásra és a versenyképesség szintjére.

14. Rövid kitérő: kiigazítás és egyensúly

A meggyőződésünk szerint szükséges, a felelősségi viszonyokat átrajzoló változások útjában álló akadályok közül a legnyilvánvalóbb a gazdaság külső pénzügyi egyensúlyának, az úgynevezett folyó fizetési mérlegnek a hiánya és a rendkívül magas költségvetési deficit volt. A 2001 óta eltelt időszak korábban vázolt torz folyamatai miatt létrejött külső és belső egyensúlyhiány korlátozott bennünket abban, hogy a saját utunkat járjuk. Hiszen aki egyre növekvő mértékben kiszolgáltatót a hitelezőknek, az egyre kevésbé ura saját akaratának. Ezért volt elkerülhetetlen a költségvetés kiigazítása.

Tavaly nyáron még sokan kételkedtek ennek várható eredményességében. Mára ezek a hangok elcsitultak. Elemzők és megfigyelők egybehangzó véleménye szerint az előttünk álló két évben a tervezett ütemben fogunk közeledni az egyensúly felé, így figyelmünket egyre inkább a hosszabb távú folyamatokra fordíthatjuk. Látható, hogy a költségvetési kiigazítás 2007-2008-ban csökkenti a gazdasági növekedést. Ha ez rövid távú, átmeneti hatás lesz, akkor el lehet fogadni. Ha viszont, miként erre többen figyelmeztetnek, egy tartósan alacsonyabb növekedési pálya sem zárható ki, akkor a kormánynak végig kell gondolnia, hogy a költségvetés más szerkezetű bevételi oldalával, az ezt eredményező adó- és járulékszerkezettel csökkenthető-e a tartósan alacsony növekedés kockázata, tudunk-e nagyobb lendületet adni a gazdaságnak.

Az egyensúlyteremtő és -őrző növekedési pályára állás az előttünk álló időszak egyik legfontosabb feladata.

A költségvetés kiigazítása önmagában nem reform, hanem döntően mennyiségi jellegű beavatkozás a közpénzügyekbe. Kiadási és bevételi tételek csökkentése, illetve növelése anélkül, hogy az alapvető működési filozófia vagy az intézményi szerkezet változna. A reformok viszont az ilyen természetű változásokról szólnak. Természetesen a gyakorlat ennél árnyaltabb, de zsinórmértéknek ez a különbségtétel jól használható.

15. Reform a közigazgatásban

Térjünk vissza a reformokhoz! Az átalakítások elsősorban az állam közhatalmi szerepét, döntően az államigazgatást, az azt közvetlenül szolgáló intézményrendszert, továbbá a közszolgáltatások széles körét, az egészségügytől a szociális ellátórendszerig terjedő területet érintik.

A közigazgatási szolgáltatásokat döntően adóból finanszírozzuk, univerzális jellegűek, azaz mindenkinek azonos minőségű szolgáltatást nyújtunk. Nincs különbség abban, hogy kinek mennyi idő alatt készítik el a személyi igazolványát, nem lehet több adó vagy különjárás illeték megfizetésével gyorsabb ügyintézés megrendelni. A közigazgatási reform alapvető célja a hatékonyság növelése. A hatékonyság azt jelenti, hogy az állampolgárok kevesebbet többet kapnak. Ha a jobb szolgáltatásért kevesebb adót kell fizetni, vagy a befizetett adót más célra, például oktatásra, gazdaságfejlesztésre lehet fordítani, akkor tettünk egy lépést az eredeti cél felé: versenyképesebb és erősebb lesz az ország. A közigazgatásban folyó átalakítások közvetlenül csak a belső viszonyokat érintik; a közigazgatási szolgáltatások címzettjei, az állampolgárok nem alanyai, hanem kedvezményezettjei a folyamatnak.

A hatékonyságelvű közigazgatási reform a szervezetfejlesztésben, kultúraváltási programokban megszokott, jól ismert eszközöket használ. Az első feladat a világos teljesítménycél kitűzése, az elvárás megfogalmazása. Az idén először a kormány nyilvánosságra hozza részletes éves munkaprogramját, ebből megszületnek a minisztériumi célkitűzések, ezeket bontják le különböző szervezeti egységekre, személyekre. A teljesítménykitűzéshez teljesítménymérést rendelünk, a jövedelmek egy részét a mért teljesítményhez kötjük. A hatékonyság javítását közvetlenül kényszerítjük ki azzal, hogy jelentős mértékben csökkentjük az alkalmazható köztisztviselőket, a vezetői szinteket, a szervezetek számát. Ezzel párhuzamosan az Új Magyarország Fejlesztési Terv részeként mintegy százmilliárd forintot, a jelenlegi éves működési költség másfélszeresét költjük arra, hogy magas színvonalú informatikai támogatással csökkentsük a hagyományos ügyintézés átfutási idejét, hogy egyre több ügyben általános legyen az egyablakos ügyintézés. Az a cél, hogy ne az ügyfél, hanem az ő elintézésre váró ügye mozogjon gyorsan és automatikusan az egyes hivatalok között.

A közigazgatáson belül az átalakítás első szakaszában sajnos növekszik a bizonytalanság. Átalakulnak szervezetek, munka- és felelősségkörök, megszűnnek szervezeti szintek és munkahelyek, változik a szervezeti kultúra. Nem kétséges, hogy rövid távon szokások, régóta meglévő személyes és szervezeti viszonyok, érdekek sérülnek. A reformok hozadéka ezzel szemben csak néhány év múlva lesz érzékelhető, mert az átláthatóbb viszonyok, a teljesítményelvű közeg jobb belső hangulatot, biztonságot, önbecsülést fog teremteni, az állampolgárok pedig kevesebbet többet kapnak. Ezek az előnyök ugyanakkor sokaknak túl távoliak és nem elég közvetlenek, ráadásul a jelentős erőfeszítést, az alkalmazkodást most nem tudjuk kompenzálni jövedelemnöveléssel, hiszen a kiigazítás erős mértéktartásra kényszerít bennünket.

A központi államigazgatás átalakításának programja mostanra minden lényeges elemében itt áll előttünk, a bevezető szakaszt lassan lezárjuk. Nyilván vannak tapasztalatok és tanulságok, lesznek olyan részelemek, amelyeken igazítani, korrigálni kell. A legfontosabb, hogy az új rend megszilárduljon, hogy erősödjék a nyugalom és a stabilitás. Ezek nélkül ugyanis nincs jól működő közigazgatás.

16. Reform az egészségügyben és a felsőoktatásban

A közszolgáltatások reformja bonyolultabb. A két meghatározó rendszer, az egészségügy és az oktatás alapvetően elosztási elven működik. Az állampolgárok fogyasztási igényét szinte semmi nem határolja be, az igénybe vehető szolgáltatás mennyiségét az igénybe vevő oldaláról nem mérik és nem korlátozzák. Ennek következménye, hogy a kereslet mennyisége és minősége minden határt átlépve növekszik. Ezzel szemben a szolgáltatásnyújtó oldalon a szigorú költségvetés határt szab a kínálatnak. Így a mérleg felborul, állandósul az egyensúlyhiány, és a rendszer folyamatos kapacitás- és minőségi problémákkal küzd. A példák jól ismertek: a gyógyszerkassza hosszú évtizede túllépi a törvényben meghatározott mértéket, a kórházak költségvetésének túlfutását drasztikus adminisztratív lépésekkel kellett megakadályozni, a felsőoktatásban a költségvetési forrásokért folyó küzdelem olyan szélesre nyitotta a kapukat, hogy a felvett hallgatók valóságos tudás- és képességszintjéhez igazodva gyakorta a középfokú oktatás hiányosságainak pótlásával kell eltölteni az első éveket.

Ez költségvetési probléma is, de van egy súlyosabb következménye. A működés zavarai nem mindenkit sújtanak egyformán, hiszen a nyújtott szolgáltatások - a kinyilvánított célokkal szöges ellentétben - nem egyenlően oszlanak meg az egyes társadalmi csoportok között. Az

oktatásban a magas társadalmi státusú családok gyerekei jelentősen felülreprezentáltak, a jobb otthoni körülmények közül jövők szinte akadály nélkül jutnak be az egyetemekre, főiskolákra, mi több, a legjobb állami, eddig "ingyenes" intézményekbe. Ilyen módon kettős hátrány, mély igazságtalanság sújtja a nehezebb sorból érkező tanulókat: több akadályt leküzdve legtöbbször alacsonyabb rangú és nekik személyesen többé kerülő felsőoktatási intézménybe jutnak csak be.

Az igazságtalanságok szerkezete hasonló az egészségügyben is. Valamennyien tapasztaljuk, hogy az egészségügyi szolgáltatások félig piacosított rendszerében a magánbetegek megkülönböztetett bánásmódra számíthatnak anélkül, hogy az emelt színvonalú szolgáltatás ellenértékét törvényesen megfizetnék.

A büdzsé folyamatosan a túlköltéstől szenved, a számukra kedvező status quo megőrzéséért harcoló, tipikusan középosztálybeli csoportok pedig ez ideig sikeresen védték meg az elmúlt két, két és fél évtizedben szerzett előjogaikat.

A helyzetet bonyolítja, hogy az elmúlt évtizedekben radikálisan átalakult az egészségügy és a felsőoktatás társadalmi szerepe. Globálisan működő, a gazdasági fejlődés, az innováció motorját jelentő nyitott, versengő egészség- és tudásipar jött létre. Miközben az egészség és a tudás a társadalmi vagyon részét is képező közjószág, és ebben az értelemben valóban nem üzlet, teljesen világos, hogy az egészségügyi és felsőoktatási szolgáltatások nyújtása nagyon is az. Vessünk rövid pillantást e két területre külön is.

Ami a mai magyar egészségügyet illeti, az sokszor rosszul, de politikai-filozófiai szempontból helyes és sziklaszilárd alapon működik: szolidaritáselvű nemzeti kockázatközösségként. Leegyszerűsítve ez azt jelenti, hogy a gyógyítás egyre hatékonyabb, de méregdrága szolgáltatásait nem a megbetegedett polgárnak kell magára hagyatva kifizetnie, hanem azt az összes munkavállaló rendszeresen fizetett járulékából fedezzük. Azaz "jótállunk" egymásért.

A "fizetős egészségüggyel" való riogatás éppen az ezzel kapcsolatos alapvető egzisztenciális félelmekre játszik rá, tudatosan csúsztatva. Hiszen senki nem akar olyan fizetős egészségügyet, amelyben mindenki maga viseli a gyógyulás pénzügyi kockázatát. Az egészség nem üzlet. Ez igaz. Ám igaz az is, hogy az egészségügy - benne a gyógyszergyártás, a kutatás, a drága technológiák, a jól képzett emberek -, a gyógyítás-megelőzés bonyolult rendszere pedig egyike a leggyorsabban fejlődő, legjövödelmezőbb és egyre inkább globalizálódó üzletnek. Az egészségügy iszonyatos anyagi erőforrásokat mozgat meg, a kapacitások pedig versengenek egymással. Létrejött és globalizálódik az egészségipar. Magyar fogorvosokhoz járnak Ausztriából és Angliából, amerikai betegek röntgen- vagy CT-leleteit nagy sebességű hálózaton keresztül Indiába küldik és ott értékelik azokat, svájci, francia és német gyógyszereket szedünk, laboratóriumaink jelentős része mögött külföldi tőke van. Az eladói és szolgáltatói oldal üzleti alapon működik. Ezt kell figyelembe venni az igénybe vevői oldalon kialakítandó szabályoknál. Ezért hozunk létre valóságos biztosítási rendszert, a biztosítási díj nyilvántartásával, a befizetéshez kötött szolgáltatásnyújtással. Az ingyenesség illúzióját megszüntető, érdemi hozzájárulást jelentő vizitdíj bevezetésével racionális kapcsolatot építünk a versengő szolgáltatói oldal és a szolidaritási elvet megőrző biztosított oldal között.

Hasonló a helyzet az oktatásban. A felsőoktatás alapfunkciója megkérdőjelezhetetlen: a tudásvagyon igazságos elosztása és gyarapítása. Ugyanakkor politikai-gazdasági rövidlátás kell ahhoz, hogy valaki ne vegye észre: a tudásipar a világ egyik legjövödelmezőbb üzletága lett, a piac- és versenyképes tudás pedig nagyon is "beárazható" előny azok számára, akik azt megszerzik.

A világ felsőoktatása nyitott lett. Elvben bárki jelentkezhet Oxfordba, tanulhat a Yale Egyetemen. A hallgatók képzési költségét részben vagy egészben nemzeti költségvetések, ösztöndíjat nyújtó alapítványok, civil szervezetek vagy maguk a diákok, illetve szüleik fizetik. Az egyetemek tulajdonosi háttere hasonlóan sokszínű. Állami, egyházi, alapítványi és magánegyetemek versengenek egymással. Elválik tehát egymástól az állam egyetemfenntartó és a hallgatók egy részének képzési költségét finanszírozó szerepe. Az egyetemek versengenek egymással a legjobb és legtöbbet fizetni tudó hallgatókért, és az államok, köztük a magyar állam sem tudja megvédeni saját egyetemeit a versenytől. A zárt, elosztásra épülő, versenymentes nemzeti felsőoktatás világának egyszer és mindenkorra vége. Az ingyenesség és a versenymentesség illúziójával való szakítás konfliktusos folyamat. Ennek része a tandíj bevezetése, amely széles körben teszi világossá, hogy bár elvontan értelmezve a tudás nem üzlet, de annak értékesítése és a megszerzett tudás hasznosítása üzletszerű folyamatok révén is történik.

A gondok és a kihívások hasonlósága miatt az egészségügyi és a felsőoktatási reform sokszor azonos célokat követ és hasonló eszközöket alkalmaz. Az a célunk, hogy úgy illesszük hozzá mindkét rendszert az egyre inkább globálissá váló egészség- és tudásiparhoz, hogy közben javuljon nemzetközi versenyképességük, a nyújtott szolgáltatások minősége, szerkezetük és gazdálkodásuk racionális és költséghatékony legyen, valamint biztosítsák a szolidaritás és a szolgáltatásokhoz való egyenlő hozzáférés követelményének érvényesítését.

Ha nincs piaci verseny, akkor az állami szabályozásnak kell kikényszerítenie a hatékony gazdálkodást és megakadályozni azt, hogy az alacsony hatékonyságú működés többletköltségét az intézmények a költségvetésen keresztül gondtalanul áthárítsák az adófizetőkre, a szolgáltatások igénybe vevőire. Ezért kell a kormánynak központilag szabályozni az intézményhálózat szerkezetét, kapacitását, a legfontosabb költségparamétereket. Ugyanezért kell előírni a szolgáltatás minőségének kulcsjellemzőit. Annak érdekében pedig, hogy az ingyenesen nyújtott szolgáltatás ne generálhasson korlátlan mértékű, végül az adófizetők számára kifizethetetlen nagyságú keresletet, szabályozni kell a szolgáltatásnyújtás mennyiségi oldalát, és az igénybevételhez közvetlenül kötődő díj bevezetésével kell ésszerűbb döntésre ösztönözni a szolgáltatások vásárlóit. Ezek a reform legfontosabb cél- és eszközjellemzői.

17. Reformviták keresztműzében

Tudom, most sokan megjegyzik, hogy elvileg talán egyet is értenének mindezekkel, de a reformfolyamatok hemzsegnak az átgondolatlan részletektől, minden fronton rögtönzéssel és kapkodással találkoznak. A részletekkel, a döntési folyamattal, a bevezetéssel, a nem praktikus, életidegennek tartott előírásokkal szemben nyilvánul meg ellenérzés. Nem ritkán teljes joggal.

Igaza van a kritikusoknak, amikor azt mondják, hogy a választások után elmulasztottam kellő mélységben megosztani a nyilvánossággal az ország helyzetéről szóló értékelésemet, és részletes politikai programomat. Elszalasztottam a kedvező lélektani és politikai pillanatot, hogy szembesítsem valamennyiünket azzal, hogy több tekintetben is fordulatra érett a helyzet. Ami májusban vagy júniusban még hitelesen megtehető lett volna, az szeptemberben már csak magyarázkodásnak tűnhetett. Bizony, ebben van igazság.

Utólag az is látszik, hogy nem elegendő a reformok stratégiai fő irányának nyilvános megfogalmazása, a közvélemény már az első perctől kíváncsi a pontos menetrendre, a

kimunkált részletekre is. Az építkező reform helyett látni akarja egyben az egészet, az elejétől a végéig. Mi tagadás, ezt a várakozást sem elégítettük ki.

De hadd jegyezzek meg valamit. Rendkívül gyakran találkozunk két, egymástól homlokegyenest eltérő igénnyel. Az egyik azt firtatja, miért nem voltak az első perctől kész jogszabályok a kormány asztalfiókjaiban, a másik pedig azt veti a kormány szemére, hogy politikailag úgymond megerőszkolja az igazgatási apparátust, nem hagy kellő időt az előkészítésre, a szakmai egyeztetésre - reformdiktatúra van. Ha a kormány ragaszkodik eredeti álláspontjához, akkor fafejű, ha vita van és módosít, akkor bizonytalan és kapkod.

Nem folytatom, hiszen ezt a megjegyzést is inkább csak illusztrációnak, mintsem panasznak szántam. Azt akartam bemutatni, hogy nemcsak a reformok tartalmáról, de még a reformfolyamatok kívánatos menetéről, rendjéről, struktúrájáról sincs közmegegyezés. Mégpedig azért nincs, mert Magyarországon ez ideig nem volt a hétköznapi viszonyokat is elérő demokratikus reform. 1990 előtt nem lehetett, az Antall-kormány reformjait a rendszerváltozás történelmi kényszerei diktálták, és tegyük hozzá: ezt a diktátumot az ország nemcsak elfogadta, de egy ideig még igényelte is. 1994 után viszont nem volt olyan reformfolyamat, amely mélyen behatolt volna a hétköznapokba. A nyugdíjreform, az igazságszolgáltatási reform, a honvédelmi reform nem érintette az alapvető társadalmi szokásokat, nem befolyásolta széles társadalmi csoportok élethelyzetét. A reformviták szűk szakmai körben folytak, a döntések eredménye nem alakította át a közkultúrát. A most folyó változtatások nem ilyenek.

Polgárok milliói, az értelmiség, a média és a különböző szakmai elitek először találkoznak azzal, hogy alapvető, a rögzült társadalmi viszonyokat, szerepeket, érdekeket kikezdő, éppen ezért konfliktusos, szakmailag pedig rendkívül bonyolult átalakításban kell-kellene részt venniük. Hogy a megszokás, a változatlanságra épülő biztonság, a jelen érdeke megkerülhetetlenül ütközik az alkalmazkodáshoz, a modernizációhoz és az ezeket szolgáló változtatásokhoz fűződő nemzeti érdekekkel. Az új Magyarország szövetét szőjük, és miközben el voltunk foglalva a mintával, a stílussal, a fonal kiválasztásával, nem vettük észre, hogy közösen, együtt még soha nem használtunk szövőgépet. Hogy mindenki máshol tart a tanulásban, hogy ellentmondásosak a várakozások és a szerepigények.

Ismétlem: a kormány dolga a közjó képviselője. De figyelmeztetni kell magunkat arra, hogy a közjó elengedhetetlen feltétele az is, hogy értsék, érthessék az emberek, mi történik velük, mit tervez a kormány, hogy az egyes lépések hogyan követik egymást, mi van az út elején, közepén, mi várható az egyes mérföldköveknél. Mert persze vége nincs az útnak, nem igaz, hogy most reform van, aztán majd megállunk, kész. Olyan világot élünk, amelyben csak az alakítás, alkalmazkodás kényszere nem változik. Minden más igen. Persze többről van szó, mint az egyszerű megértésről. Az fontos. De legalább ennyire fontos az is, hogy sokkal többen vehessenek részt a reformdöntések előkészítésében, meghozatalában. Ehhez azonban új eljárások és intézmények is szükségesek.

Nem kétséges, hogy az eddigi tapasztalatok alapján ki kell tágítani a koncepcióalkotó és a döntéshozatali folyamatot. Ezért próbáljuk "demokratizálni" a munkát, ezért emeljük majd ki a meglehetősen zárt parlamenti téréből a hosszabb távú reformok előkészítő szakaszát, nyitjuk ki azt a szakértő értelmiség számára és vonjuk be a munkába a releváns szakmai műhelyeket, szakmai szervezeteket. Ami pedig a már a kormány előtt lévő kérdéseket illeti: részletes menetrendet alkotunk, amelyben bemutatjuk az egymást követő döntések tárgyát, célját, várható ütemezését. Mindezt annak érdekében tesszük, hogy ne csak pontszerű, egymástól elkülönült döntéseket lehessen látni, hanem világosak legyenek azok az összefüggések is, amelyekbe az egyedi döntések beágyazódnak.

18. Reformigény a nyugdírendszerben és a közoktatásban

A reformokat folytatni kell. Okosabban, pontosabban, nyitottabb partnerségben, de folytatni kell. Számptalan feladatunk van még. Ezek közül most csak kettőre utalok: a közoktatás és a nyugdíj kérdésre. Miért kell ezekhez is hozzányúlni? A kormány számára készített egyik szakértői feljegyzésben a következőt olvasom: "Magyarország a tanulás világában egyre jobban lemarad versenytársaitól. Az elmúlt évek számos reformja ellenére a tudásbeli szakadék, mely a világ legfejlettebb részeitől elválaszt bennünket, nem szűkült, hanem szélesedett.

Hazai és nemzetközi vizsgálatok egyértelműen bizonyítják, hogy tanulóink tudása hiányos és nemzetközi összehasonlításban egyre gyengébb. Néhány területen komoly visszaesés tapasztalható, másutt lemaradásunk növekedését versenytársaink gyorsabb haladása okozza. Pozícióink látványosan romlottak a matematika és a természettudomány terén: hajdani vezető helyünket elveszítve, tanulóink tudása ma már legfeljebb csak a középmezőnybe kerüléshez elegendő. Olvasás-szövegértésből a nemzetközi mezőny végén kullogunk, tanulóink ötöde, negyede nem tanul meg olyan szinten írni és olvasni, amilyenre későbbi tanulmányaiban és a munkában szüksége lenne. Ma már nincs alapja annak a vélekedésnek sem, hogy az átlag ugyan gyenge, de van egy szűkebb, jól teljesítő, nemzetközi szinten is versenyképes diákelitünk. A felmérések azt mutatják, hogy ha tanulóink legjobb öt-tíz százalékát hasonlítjuk össze más országok legjobbjával, a helyzetünk ott sem jobb.

A diákok tudásbeli különbségei Magyarországon az átlagnál sokkal kisebb mértékben fakadnak egyéni képességeik különbözőségéből, és nagyobb mértékben társadalmi helyzetük eltéréseiből. Világviszonylatban nálunk a legnagyobb az iskolák közötti színvonalkülönbség, és az országok azon csoportjába tartozunk, ahol a szülők iskolázottsága a legerősebben befolyásolja a gyermekek iskolai teljesítményeit. Iskolarendszerünk a legkevésbé képes kiegyenlíteni az otthonról hozott különbségeket. Növekszik a szegregáció, a tanulók etnikai és társadalmi pozíciók szerinti elkülönülése.

A magyar iskolákban - különösen az általános iskolában és a szakiskolában - megszerzett tudás a mindennapi életben kevésbé hasznosítható, nem elégséges a terciér szektorban és a modern gyáripárban végzendő munkához, és nem alakítja ki a felnőttkori tanúláshoz elengedhetetlen általános készségeket. Az általános iskolából kikerülők egy részének tudása olyan gyenge, alapvető készségeik és képességeik olyan fejletlenek, hogy arra még gyakorlatias szakmunkásképzést sem lehet építeni. Ezen a tananyag bővítése nem segít, mert a problémák a tudnivalók megértésével, mélyebb értelmének felfogásával és alkalmazhatóságával vannak."

Ami pedig a nyugdíjakat illeti: a nyugdíjrendszer számos belső feszültsége mellett elodázhatatlanná teszi a nyugdíjreform napirendre vételét az is, hogy jelenlegi rendszerünk hosszabb távon fenntarthatatlan. A kizárólag négyéves ciklusokban gondolkodó kormányok halogathatnák a döntést, de szembe kell nézni azzal, hogy bizonyos lépések nélkül már a következő évtized első felében komoly működési zavarok lehetségesek. Hadd hivatkozzam egy másik jelentésre:

"Az Európai Bizottság 2006-os jelentése szerint a jelenlegi magyar 10,4% GDP-arányos nyugdíjkiadások 2050-re 6,7 százalékponttal növekednek meg. Míg a mai szint magas ugyan, de az EU-átlaggal megegyezik, a 2050-es prognózis messze meghaladja az átlagos európai 12,8%-ot, és a legmagasabbak között van. Az egészségügyi, tartós ápolási, oktatási és

munkanélküli segélyezési összkiadásokkal együtt számítva pedig a GDP 21,2%-áról 28,8%-ára nőnek a kiadások 2050-re, miközben az EU-25-ök átlaga 23,4%-ról 27%-ra növekszik." Kijelenthetem, hogy a magyar gazdaság a jóléti kiadások arányának ilyen mértékű növekedését nem viseli el.

Egyik kérdés sem oldható meg rövid idő alatt. A helyzettel való szembenézést halogathatnánk, ahogy régóta tesszük. Mentegethetnénk magunkat azzal, hogy ezek a folyamatok nem a mi kormányzásunk időszakában alakultak ki, az meg a "nyugalmunkat" fokozhatná, hogy a tétlenségnek a következő néhány évben nem lenne közvetlen következménye, a felelős beavatkozás gyümölcse ráadásul csak évtizedek alatt érik be. Mégis azt gondolom, hogy neki kell állnunk rendbe tenni a dolgainkat. Nem mutogatva másra és nem várva utódainkra. A cselekvés kényszere a felelősségből fakad, a jövőről szól. Baloldaliként pedig olyan megoldásokat kell találnunk, amelyek nem egyszerűen gazdasági, hanem társadalmi értelemben is biztonságossá, sőt igazságossá teszik a nyugdíjrendszert és a közoktatást.

A következő hetekben elkezdjük a munkát annak érdekében, hogy széles támogatással bíró, megalapozott szakmai és politikai választ adjunk a közoktatás és a nyugdíjrendszer fentiekben vázolt kihívásaira. Ehhez tegyük hozzá a harmadik, korábban már említett problémát: mit tudunk tenni annak érdekében, hogy a költségvetési bevételek változatlan szintje mellett a gazdasági növekedést jobban szolgáló adó- és járulékstruktúrát alakíthassunk ki?

19. Hármasszorításban - együttműködésre ítélve

Magyarország tehát három kihívással áll szemben. A polgári, nemzeti átalakulás megkérdőjelezése és ellentmondásossága, a rendszerváltáshoz kötődő széles körű társadalmi csalódottság és az ebből is táplálkozó politikai megosztottság, valamint a globális újkapitalizmushoz való alkalmazkodás egymásra halmozódott kérdései mind itt tornyosulnak előttünk. Csak akkor leszünk sikeresek, ha mindhárom kihívásra tekintettel teszszük a dolgunkat.

A kormányzó magyar baloldal ugyanebben a hármasszorításban él. Az a történelmi felelőssége, hogy egyesítse a haza és a haladás ügyét, hogy ösztönözze a polgárosodást, a társadalmi, gazdasági modernizációt, segítsen abban, hogy Magyarország visszatérjen a jóhiszemű, demokratikus partnerség útjára. Ráadásul mindehhez önmagának is sokat kell változnia.

A második világháború után a nyugati demokráciákban kialakult egy egyszerű szerepmegosztás. Ennek alapján a liberálisok és a konzervatívok a gazdasági versenyképesség, az üzleti megfontolások, a szocialisták, szociáldemokraták pedig a társadalmi integráció, az igazságosság szempontjainak érvényesítését helyezték előtérbe. A két tábor parlamenti váltógazdálkodása biztosította, hogy középtávon kiegyensúlyozott, a gazdasági és társadalmi igényeket egyaránt figyelembe vevő politikai gyakorlat alakuljon ki. Mára megváltozott az eredeti képlet. A megközelítésekben uralkodó éles választóvonal megszűnt, az eredeti különbségek jelentős részben elmosódtak, a gazdasági és társadalmi szempontok együttes, kompromisszumos képviselőjét vállalja a politikai középhez, a fősodorhoz tartozó valamennyi párt. A programkülönbségek csökkentek, helyüket részben az identitásbeli különbségek váltották fel. A pártok törzsszavazói körében a pártkötődés fenntartása szempontjából a "mit csinálunk?" kérdésnél egyre fontosabb lett a "kik vagyunk?" kérdésre adott válasz.

A változás nagyrészt a nemzeti politikák szuverenitásának átalakulásából fakad. A korábbi zárt nemzetgazdaságok kinyíltak, a gazdasági, tudományos szerepek és teljesítmények jelentős részben globalizálódtak, a tőke, a munka és az állam hagyományos, nemzeti alapú egyezkedésére épülő politika mozgásterre radikálisan lecsökkent. A politika első számú kérdése a globális versenyképesség lett, ezen a kereten belül lehet csak megfogalmazni a társadalmi célokat. Azok a nemzetek lettek sikeresek, amelyeknek meghatározó közéleti-, politikai tényezői közös modellel tudtak válaszolni a globalizációs kihívásra, ahol az egymással versengő politikai pártok programja a kialakult, választott nemzeti modellen belül inkább csak a hangsúlyokban tér el egymástól. Így működik a skandináv vagy éppen az angolszász modell, és ezért van nagyobb különbség a brit és a svéd konzervatívok között, mint a brit konzervatívok és a munkáspártiak vagy a svéd konzervatívok és a svéd szociáldemokraták között.

A közös nemzeti célokat megfogalmazó nemzeti modellek eltérő módon születtek meg. Finnországban például szerves történelmi fejlődésen, konszenzuspárti társadalmi hagyományokon alapul. Nagy-Britannia ettől eltérő utat járt. Az osztályalapú, éles szembenállást is megtestesítő politikai és programmegosztottság nagyjából egyoldalú döntéssel oldódott fel. A kilencvenes évek elején a Munkáspárt politikájának átfogó megújításába kezdett, melynek során jelentős mértékben építkezett a konzervatívok programjából, és a blairi harmadik út a Munkáspárt baloldali társadalmi céljait a globális versenyképesség céljainak keretébe illesztette. A harmadik modell a szerződéses megoldás, amely szerint a legbefolyásosabb közéleti szereplők széles körű, helyenként átfogó társadalmi-gazdasági megállapodást kötnek. Ezt az utat járta Írország, de hasonló irányba mutató társadalmi-gazdasági megállapodás adja például a holland vagy a dán modernizáció keretét is.

A saját dolgainkkal kapcsolatban nem kergetek illúziókat. 2006 ősze után, az állandósult parlamenti kivonulás, a helyenként brutális odamondogatások közepette nincs esély holnap átfogó megállapodást kötni. A lassú lépések politikáját kell folytatni. Tárgyalni kell, megállapodásra utni azzal, akivel lehet. Kevesebbet foglalkozni a pártközi vitákkal, többet a versenyképesség, az oktatás, a nyugdíj dolgaival. Ha nem tudunk országosan egyeztetni, akkor bátorítani kell a helyi megbeszéléseket. Ha a pártok nem jutnak egyről a kettőre, akkor szakmai szervezetekkel kell konzultálni. És nem kell felszisszeni minden nap, nem kell válaszolni minden bántó megjegyzésre, igaztalannak gondolt vádra. Elszántan, de türelemmel menni kell előre, odafigyelni az okos szóra, meg sem hallani a durvaságot, a provokációt. Ha így teszünk, akkor majd jönnek az eredmények, és egyre többen lesznek, akik hinni fognak a partnerségben.

20. A baloldali identitás demokratikus talapzata

A tárgyalás, a megegyezés nem önfeladás. Nem kell attól tartani, hogy elmosódnak a különbségek, hiszen a bal- és a jobboldal programja soha nem lesz teljesen azonos. A nemzeti program nem a tagolatlan, egynemű politikai akarat terméke, hanem az elkülönülő, alternatívákat felsorakoztató, de a lényegét illetően egymást nem kizáró programok közös befoglaló kerete, talapzata, kompromisszumok eredménye. A versengő pártok programja, annak egyes elemei gyorsabban, a mögöttük meghúzódó politikai identitás lassabban változik.

A megszakadt történelmi, társadalmi fejlődés, a kommunista diktatúra negyven éve után a magyar demokrácia valamennyi politikai szereplője a folyamatos identitásépítés ellentmondásos és konfliktusos útját járja. Igaz ez a baloldalra is. A baloldali identitásépítés

két legérzékenyebb eleme a diktatórikus múlthoz és a jelen globalizált újkapitalizmusához való viszony meghatározása.

Az 1989-90-es rendszerváltozás és a Harmadik Magyar Köztársaság a modern magyar történelem demokratikus hagyományvilágának teljességére támaszkodik, beleértve 1956 forradalmi örökségét is. Ugyanakkor határozott szakítást jelent a magyar történelem minden antidemokratikus törekvésével és rendszerével, legyen szó akár jobboldali, akár baloldali (kommunista) diktatúráról. Örökségnek és ma is vállalható értéknek tekintjük mindazokat a társadalmi, politikai és eszmei irányzatokat, amelyek a szabadság, egyenlőség és testvériség hármasszavának szellemében a magyarság, illetve a magyar állampolgárok közösségének minden diszkriminációtól mentes boldogulását tartották szem előtt. Ez az örökség nem kevés. A reformkor és 1848-49 liberálisai - Széchenyi, Kossuth, Deák -, valamint demokratái - Petőfi és Táncsics - éppúgy beletartoznak, mint a XIX. század közepén létrehozott polgári liberális rendszert demokratizálni akaró XX. századi polgári, paraszt- és szociáldemokraták. A Harmadik Magyar Köztársaságnak az 1918-19-es Első Magyar (Nép)köztársaság éppúgy elődje, mint az 1946-48-as Második Magyar Köztársaság, valamint az 1956-os forradalom és szabadságharc. A XIX. és a XX. század szociáldemokratái - Frankel Leó, Szabó Ervin, Garami Ernő, Peyer Károly, Mónus Illés és Kéthly Anna -, valamint a döntő pillanatban demokrata és patrióta meggyőződésükért akár az életüket is feláldozó reformkommunisták - mint Nagy Imre - hozzánk, szocialistákhoz érthető módon közelebb állnak, mint más demokratikus irányzatok képviselői. Ám ha valóban demokraták és nem csak szocialisták vagyunk, akkor a polgári radikális Jászi Oszkár és Ady Endre eszmei örökségét éppúgy a magunkénak kell tekintenünk, mint az elmúlt század talán legnagyobb magyar politikai gondolkodójáét és moralistájáét: Bibó Istvánét.

A baloldal demokratikus hitelességének feltétele, hogy képes legyen határozottan különbséget tenni elfogadhatatlan politikai rendszer és érthető, akceptálható, ellentmondásosságában is progresszív személyes politikai szerep között. E tárgyban megkerülhetetlen a Kádár-rendszerhez és a benne különböző szerepet vállaló személyekhez fűződő differenciált viszony kialakítása.

Amikor mi, a demokratikus magyar baloldal vezetői és támogatói Nagy Imrét, a korábbi kommunistát, majd nemzetének függetlenség- és szabadságvágyával azonosuló, önmagával is küzdő hazafit, a mártír miniszterelnököt tekintjük példának, akkor muszáj válaszolnunk arra a kérdésre, mi a viszonyunk Kádár Jánoshoz és rendszeréhez. Nem lehet egyszerre igent mondani Nagy Imrére és Kádárra. Ez a két hagyomány történelmi értelemben összeegyeztethetetlen, politikai és morális tekintetben pedig kibékíthetetlen. Nem lehet is-is politikát folytatni, az egyikről beszélni, a másiktól meg politikai szemérem vagy egyéb taktikai megfontolás miatt hallgatni. A magyar demokratikus baloldalnak választania kell Nagy Imre és Kádár János egymással szemben álló öröksége között, és büszkén kell vállalnia, hogy Nagy Imre politikai, szellemi örökösének tekinti magát, így pedig éppen Kádárral szemben is fogalmazza meg és fogadja el ezt az örökséget.

Ez a világos megkülönböztetés ugyanakkor nem jelentheti az államszocializmus 1956 előtti és az 1960-as évektől kibontakozó formájának öszszemosását sem. Bár mindkettő diktatúra volt, az utóbbi minden tekintetben jóval élhetőbb, mint az előbbi. Tízmillió magyar ember nem hagyhatta el ezt az országot 1956 után, és a szovjet világbirodalmat sem dönthette meg. Nekik élniük kellett, és az életet továbbadniuk, és ezért senki nem várhatja el tőlük, hogy életük utolsó éveiben lesütött szemmel járjanak azok között, akik akkor esetleg még meg sem születtek és a diktatúráról legfeljebb olvasmányélményeik vannak.

Ezért méltányosnak kell lenni a diktatúrában leélt életek millióival, kompromisszumaival, lassú gyarapodásával szemben, és egyértelműnek a rendszer lényegének megítélése kérdésében. Azaz egy időszakról mondunk összefoglaló történelmi, politikai és erkölcsi ítéletet, és nem ítélezünk egyedi életekről és sorsokról. Ez nem a mi dolgunk. Arra az egyik oldalon ott van az igazságszolgáltatás, a másikon pedig a demokratikus nyilvánosság és a szabad választásokon megnyilvánuló népakarat.

21. Nincs antikapitalista kapitalizmus

Ami pedig a globális újkapitalizmust illeti, nézzük meg a Magyar Szociáldemokrata Párt 1903. évi programját. Magyarország nem a kapitalizmustól, hanem annak hiányától szenved, így aztán forradalom helyett reformok sokaságával kell kialakítani és megszilárdítani a polgári demokráciát - mondták a szociáldemokraták egy évszázada. A mai demokratikus baloldal és annak legnagyobb pártja, a Magyar Szocialista Párt ezt a megfogalmazást érvényes és vállalható történelmi alapnak tudja elfogadni.

Nem szeretjük a kapitalizmus egy sor következményét, van okunk a kapitalista rendszer kritikájára, de nincs ok rendszerváltozásra. Másként lehet és kell, mást viszont nem lehet csinálni, és is nem szabad megpróbálni. Nem biztos, hogy a kapitalizmus a lehető legjobb, de mostani tudásunk szerint bizonyosan a legkisebb rossz. Ez reformista álláspont. Reformista, de nem meghunyászkodó. A demokratikus baloldalnak kapitalizmust tagadó szocializmusról nem szabad ábrándoznia, a szociális kapitalizmusért viszont kötelessége tenni. A diktatúra lehetetlen megreformálását célul tűző emberarcú szocializmus ellenében az emberközpontú szociális kapitalizmus a demokratikus baloldal víziója.

Nincs antikapitalista kapitalizmus. A kapitalizmus magánkezdeményezést, tőkeviszonyokat, versenyt jelent, mindezt szabályozottan, ellenőrzötten, fair és tisztességes viszonyokat teremtve. A költségvetési vagy külső pénzügyi egyensúly helyreállítása nem bal- vagy jobboldali kérdés, hanem rendszerkövetelmény. Az egyensúly fenntarthatatlan mértékű és szerkezetű felborítása ugyan szolgálhat indokolt szociális célokat, de akkor is hibás politika, mert nincs olyan szociális cél, amely képes felülírni alapvető gazdasági törvényeket és semmissé tenni abból fakadó követelményeket. A kiigazítás politikája nem bal- vagy jobboldali politika, hanem ésszerű válasz, kijavítása a megbillent egyensúlynak. Ugyanez már nem igaz a kiigazítás ütemére, szerkezetére, ami természetesen ezernyi körülménytől és szándéktól függhet.

Ma sikeres antiglobalista kapitalizmus sincs. A globális kapitalizmus lehetőség és kockázat, de mindeneke előtt realitás. Olyan erős realitás, amelyhez nagyobb részben alkalmazkodni kell, használni, tudva közben, hogy nem vagyunk eszköztelenek a káros következmények csökkentésében, kompenzálásában.

Nincs globális kapitalizmus annak főszereplői nélkül. A multinacionális vállalatok megkerülhetetlen, kiiktathatatlan szereplői a mai világnak, nem ellenségek, hanem önálló érdekű partnerek, esetenként riválisok. Ezek a társaságok a modernizáció motorjai, tegyük hozzá, nem kizárólagosan és nem veszélytelenül, már csak azért sem, mert rövid távon a profitérdek sokszor ütközik más gazdasági, társadalmi érdekekkel.

A globalizációra nem antiglobalista védekező bezárkózás, hanem progresszív alkalmazkodás a válasz. A globalizáció irtózatos erő, magunk javára fordítani, használni, korlátozni kell. A szükséges társadalmi egyensúlyt megtartani csak offenzív nemzeti programmal lehet:

modernizációs programmal, gazdasági és társadalmi értelemben egyaránt. A globalizációt birtokba kell venni, ellenkező esetben ő teszi meg velünk. A találkozás valamilyen formája elkerülhetetlen.

Tegyünk mindehhez hozzá még valamit. Nagy divat lett elátkozni a globalizációt. Ezzel szemben említés nélkül marad, hogy ennek a globális kornak a terméke a világ kinyílása, a tudás és az információ demokratizálódása, a lehetőség, hogy saját képességeinkre, szorgalmunkra támaszkodva kitörjünk a történelmi hátrányok okozta bezártságból. Divatosan ez utóbbit úgy mondják, hogy lapos lett a Föld, távoli kultúrák, tudás- és üzleti központok lépnek kapcsolatba, akár egyenként is bekapcsolódhatunk a legfejlettebb üzleti és tudományos központok tevékenységébe. Ez a kor alkotta meg a mindenkihez eljutó és mindenki által használható világhálót, az internetet, hozta létre a mobilkommunikáció teljesen új világát, tette lehetővé, hogy némi szervezéssel és szerencsével akár már egyhavi bérből is el lehet jutni a Távol-Keletre. Japán az autónk, Finn a mobiltelefonunk, Tajvani a karóránk, kínai a gyerekjáték, amerikai a film, és reméljük, hogy magyar lesz például egy sor biotechnológiai eredmény, amely könnyebbé és egészségesebbé teszi életünket.

22. MSZP: kezdődjön a pártreform

A Magyar Szocialista Párt számára az legfontosabb kérdés, hogy mennyiben tudja elfogadni és hatékonyan képviselni ezt a politikát. A pártreform ezért elsősorban nem szervezeti, irányítási, hanem tartalmi politikai kérdés.

Nem kétséges, hogy az MSZP által képviselt alapvető értékek nem változtak meg. Emberarcú világot szeretnénk, erős Magyarországgal, egymásra figyelő, szolidáris közösségekkel. Szabadnak, de nem magányosnak lenni.

A kihívások változnak és velük együtt a válaszok is. 2002 és 2006 között sokat törlesztettünk szociális adósságainkból, kicsit bezárkózva magunkra és a jelen gondjaira figyeltünk. Kimutathatóan csökkent a szegénység, soha nem látott mértékben növekedtek a jövedelmek. Mindeközben jelentős adósságot is felhalmoztunk: lemaradtunk a nemzetek versenyében. Most azt kívánja meg a nemzeti felelősség, hogy figyelmünket határozottabban a világ és a jövő felé fordítsuk. De el kell mondani, ez nem időleges korrekció, nem meghátrálás, nem taktikai engedmény. Ez hosszú távú politika, mely tartósan meghatározza valamennyiünk sorsát. Ez a döntő kérdés a pártreformban. Modern világban, erős Magyarországhoz modernizációs politika kell az ezt képviselő párttal, pártokkal. Szemlesítve, bizonytalanokodva, e politika helyességéről való meggyőződés nélkül nem leszünk sikeresek. Ez nem azt jelenti, hogy vita nélkül el kell fogadni a reformpolitika minden részletét. Ugyan, dehogy! Sőt ellenkezőleg, arra kell törekedni, hogy több ponton megváltoztatva az elmúlt hónapok gyakorlatát még többen vegyenek részt e politika kidolgozásában a párton belül és azon kívül. De a viták nem kevesebb, hanem kidolgozottabb és átfogóbb modernizációról, nem kevesebb, hanem több reformról kell hogy szóljanak.

A párt működését illetően három ponton tartok szükségesnek változást. Az MSZP indokolatlan módon saját belső világára összpontosítja működésének jelentős hányadát. Szervezeti élete a tagságról és csak kisebb részben a tagság és a választók folyamatos kapcsolatáról szól. Ezen érdemes változtatni.

Másodsorban a szervezet egészének működésében egyszerre kell erősíteni a demokratizmust, valamint a hatékonysági és a teljesítményelvet. A politikai döntéshozatal bázisát ezért

szélesíteni, a döntésekből következő végrehajtást pedig határozottan vezetni, irányítani és ellenőrizni kell. Nem jó, ha e két oldal összekeveredik.

A félreértések elkerülése érdekében tegyünk ehhez hozzá még valamit. Nagy hiba és félreértés lenne, ha bárki is centralizálni szeretne. Az MSZP színes politikai háttérű párt. A tagság és a támogatók között találunk liberális szociáldemokratákat, polgári demokratákat vagy éppen népi szocialistákat. Isten óvjon bennünket attól, hogy egyneműsíteni kívánjuk a pártot. Az más kérdés, hogy a politikai szintézist egymásra figyelő, szolidáris belső vitákban, nem pedig nyilvánosan is egymással szembe fordulva kell létrehozni.

Arra sincs szükség, hogy bármelyik vezetőnek, köztük akár az elnöknek a személyes jogköre bővüljön. Arra viszont igen, hogy a párt testületei érdemben vezessék, irányítsák a pártot, és ehhez meglegyenek a hatékony eszközeik. Az meg természetes, hogy ezeket az eszközöket nem szabad az irányított, vezetett szervezetek döntési jogainak csorbítására, személyes politikai, hatalmi célok érvényesítésére használni.

Harmadrészt pedig hatékony munkaszervezetet kell kialakítani, magas színvonalú szolgáltatásokat nyújtó országos irodát kell szervezni. Minél szélesebb körben válasszuk el egymástól a demokratikus verseny és felhatalmazás alapján működő politikai testületek és az őket kiszolgáló munkaszervezetek működését, így akadályozható meg, hogy a szervezeti erőforrások fölötti hierarchikus rendelkezés a demokratikus akaratképzést torzító, egyoldalú előnyt hozó tényezővé válhasson.

Nincs szükség radikális fordulatra és nincs lehetőség a változatlanságra. El kell kezdeni a szükséges lépések megtételét, el kell indítani a pártreform hosszú folyamatát. Erre teremt kiváló lehetőséget a közelgő kongresszus.

23. Végül...

A mai magyar baloldal demokratikus politikai erőként, a demokratikus nemzeti, baloldali hagyományok folytatójaként a szociális kapitalizmus modernizációs programját képviseli. Nyitott, együttműködő Magyarországot kíván. Tegyük ehhez hozzá, hogy republikánus, köztársaságpárti és hazafias meggyőződés vezet. Nemzeti büszkeségének forrását a nemzeti hagyományokon túl elsősorban a világban való mai helytállásban, a közös sikerben kívánja megtalálni.

Nem kétséges, hogy ez küzdelmes program és küzdelmes út. Nem külső vagy belső ellenségképből táplálkozik, nem a múltból él, nem védekezést, hanem kezdeményező versengést ajánl. Együttműködésre, partnerségre épít.

Nekünk is, Magyarországnak is változni kell.

Mire várnánk?

(2007. január)